

Tartu Ülikool
Loodus- ja tehnoloogiateaduskond
Loodusteadusliku hariduse keskus

Helen Sinikas

**Kohaliku toidu eelised ja probleemid ning tarbimisvalikute
kriteeriumid kooliõpilastel**

Magistritöö

Juhendajad: lektor Urmas Kokassaar;
Regina Soobard, MSc

Tartu 2013

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1 Kirjanduse ülevaade	4
1.1 Kohaliku toidu teema käsitus põhikooli ja gümnaasiumi õpikutes	4
1.1.1 Põhikooli geograafia õpikud.....	4
1.1.2 Gümnaasiumi geograafia õpikud.....	6
1.1.3 Põhikooli geograafia töövihikud	9
1.2 Kohaliku toidu olemus.....	10
1.3 Kodumaine toit riiklikul tasandil	13
1.4 Eelnevalt tehtud uuringud kohaliku toidu teemadel	16
2 Metoodika ja valim.....	21
2.1 Uuringu planeerimine	21
2.2 Valim	22
2.3 Küsimustik	22
2.4 Andmeanalüüs	23
3 Tulemused ja arutelu	24
3.1 Teadmispõhiste küsimuste vastuste analüüs.....	24
3.2 Hoiakupõhiste küsimuste vastuste analüüs.....	31
3.3 Teabeallika ja hinnangute küsimuste vastuste analüüs.....	40
3.4 Järeldused.....	43
Kokkuvõte	45
Tänuavaldused.....	47
Kasutatud kirjandus	48
Summary.....	52
Lisad	

SISSEJUHATUS

Kohalik toit on oluline osa Eesti traditsioonidest ja kultuurist. Kohaliku toidu tarbimine tugevdab rahvusidentiteeti, toetab Eesti majandust ning tutvustab kodumaiseid tooteid ja tootjaid. Kodumaiste tootjate säilitamine on oluline ka toitlustusjulgeoleku tagamiseks (Seeder, 2011).

Eestis pole seni piisavalt teadvustatud ohte, mis lähtuvad mujalt pärineva igapäevase toidu säilitus- ja töötlemismeetoditest. Samuti pööratakse hetkel liiga vähe tähelepanu toidukilomeetrite vähendamisele. Nii võib toidu transportimiseks kohati kuluda isegi rohkem energiat, kui toit ise annab (Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus).

Kohaliku toidu eeliste tutvustamisega tegelevad mitmed riiklikud programmid ning nende oluliseks sihtrühmaks on olnud noored (Põllumajandusministeerium). Ka põhikooli riiklikus õppekavas (Põhikooli riiklik õppekava, 2010) on geograafia ainekava üks õpitulemus see, et õpilane oskab tuua näiteid kodumaise toidukauba eeliste kohta ning väärtustab Eesti tooteid. Sellegipoolest on kodumaise toidukauba eelistajate osakaal viimaste aastate jooksul järjest vähenenud ning seda just alla 30-aastaste seas (Reiman jt, 2011).

Käesoleva magistritöö eesmärkideks oli analüüsida kohaliku toidu teemade käsitlemist Eesti õppekirjanduses, uurida, millised on eri tüüpi koolide (linna- ning väikelinna ja alevike koolide) ja eri soost õpilaste teadmised ning arusaamad kohalikust toidust, millised on toidukaupade tarbimiseelistused sõltuvalt päritolumaast. Samuti oli eesmärgiks selgitada, kus ja mil määral on õpilaste meelest vaja kohaliku toidu teemat õppetöös käsitleda.

Lähtuvalt magistritöö eesmärkidest sõnastati järgmised uurimisküsimused:

- 1) Kuidas on Eesti üldhariduskooli õppekirjanduses kajastatud kohaliku toidu teemat?
- 2) Mil määral on õpilased teadlikud kohaliku toidu eelistest ja probleemidest?
- 3) Kuidas mõjutab toidukaupade päritolu õpilaste tarbimiseelistusi?
- 4) Millises ulatuses ja millistes ainetundides oleks õpilaste arvates vaja kohaliku toidu teemat käsitleda?

Püstitatud uurimisküsimustele saadi vastused analüüsides kümne Eesti kooli 238 õpilase poolt täidetud kirjalikku küsimustikku vastuseid ning põhikooli ja gümnaasiumi kohaliku toidu teemat kajastavaid õpikuid ja töövihikuid.

1 KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1 Kohaliku toidu teema käsitus põhikooli ja gümnaasiumi õpikutes

Põhikooli riiklikus õppekavas on geograafia üks õpitulemus see, et õpilane oskab tuua näiteid kodumaise toidukauba eeliste kohta ning väärtustab Eesti tooteid (Põhikooli riiklik õppekava, 2010). Õppekavas on ette nähtud praktiline töö, kus õpilane uurib erinevate toidukaupade päritolu ning hindab tootegrupiti kodu- ja välismaise toidukauba osatähtsust. Muudes loodus- ja sotsiaalnevaldkondade õppeainetes seostub kohaliku toidu eelistamine teadmistega toidu koostisosadest ja tervislikust toitumisest (Põhikooli riiklik õppekava, Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2010).

Põhikoolis on kohaliku toidu teemasid seni episoodiliselt käsitletud geograafia õpikutes ja töövihikutes ning inimeseõpetuse ja kodunduse õpikutes. Eesti kohalikust toidust ning tarbimissoovitustest on kirjutatud ka kahes alternatiivses õpikus. Gümnaasiumiastmes kajastatakse kohaliku toidu teemat geograafia ning bioloogia õpikutes. Õppekirjandus on välja antud Avita, Koolibri, Eesti Loodusfoto ning Studiumi kirjastuste poolt aastatel 2003-2009.

1.1.1 Põhikooli geograafia õpikud

Üheksandatele klassidele koostatud Avita õpiku „Geograafia põhikoolile 5. osa“ (Kukk, 2004) peatükis „Majanduse arengut ja paigutust mõjutavad tegurid“ on üldiselt mainitud, et eesti põllumajandustoodangul on raske konkureerida välismaisega ning valdavalt toodetakse siseturule. Sellest järeldub, et Eesti põllumehed on sõltuvuses kohalikest toiduainetööstuse ettevõtetest. Peatükis „Eesti majanduse üldiseloostus“ on märgitud, et sarnaselt Euroopa riikidele on hankiva tööstuse ning toiduainetööstuse osakaal Eestis oluliselt vähenenud. Veidi täpsemalt avatakse teemat peatükis „Põllumajandus, kalandus ja toiduainetööstus“. Seal nenditakse, et kuigi Eesti pehmed talved soosivad puuviljaaiandust, on siinsetel tootjatel üha raskem konkureerida lõunamaiste puuviljadega. Õpikus on kirjutatud, et taasiseseisvunud Eesti Vabariigi algusaastatel oli kohalikul põllumajandustoodangul raske võistelda toidukaupade eksporti toetavate arenenud riikidest sisse veetava odava toodanguga. Ühes areneva majandusega suudetakse ka Eesti riigieelarvest aina suuremal määral toetada põllumajandust ning maaelu. Samuti on välja toodud, et Euroopa Liiduga liitumine ühtlustab konkurentsitingimusi ja suurendab põllumajandustootjate konkurentsivõimet siseturul ning ka toodangu eksporti Euroopa Liidu liikmesriikidesse. Toiduainetööstuse all on antud lühiülevaade piima-, liha-, kala-, kondiitri- ning karastus-ja alkoholitööstuse toodangust ning

loetletud mõned tuntumad tootjad. Siinkohal on raske kindlamaid andmeid esitada, sest tootjad ning toodangu päritolu muutuvad kiiresti ja pidevalt, kuid iga toiduainetööstuse allharu juures peaksid olema ära toodud Eesti tuntumad põhitootjad. Õpikus pole ära märgitud innovaatilisi saavutusi Eesti toiduainetööstuses. Kodumaise toidukauba eeliseid pole nimetatud. Peatüki lõpus esitatud kordamisküsimustest ei puuduta samuti ükski kohaliku toidu eeliseid. Kohaliku toidu probleeme käsitleb kaudselt faktiline küsimus: „Millised muutused toimusid Eesti põllumajanduses pärast taasiseseisvumist?“. Kodumaisele toidukaubale suunab õpilast mõtlema küsimus: „Millised on sinu kodumaakonna suuremad toiduainetööstuse ettevõtted?“ (Kukk, 2004). Samas võib ka sellele küsimusele vastata faktiliselt, analüüsivata kohaliku toidukauba ja selle tootmisega seotud eeliseid ja puuduseid.

Kirjastuselt Avita 2009. aastal ilmunud uuemas geograafiaõpikus „Eestist Euroopasse: rahvastiku- ja majandusgeograafia 9 klassile II osa“ on kodumaist toitu ning toiduainetööstust puudutav materjal jäänud eelneva õpikuga suures osas samaks. 2009. aastaks on reaalselt ilmnenud Eesti paranenud konkurentsitingimused pärast ühinemist Euroopa Liiduga. Seetõttu on õpikus lisaks eelnevale mainitud, et järsult on suurenenud Eesti põllumajandusele Euroopa Liidu ühisest eelarvest makstavad toetused (Kukk, 2009). Kuna ostetud on uusi põllumajandusmasinaid ja kasutatakse taas rohkem väetisi, on kiiresti suurenenud põllukultuuride saagikus ja põllumajandusloomade tootlikkus. Selle õpiku positiivseks jooneks võiks nimetada rohkeid illustratsioone. Toiduainetööstuse peatükis on teksti kõrvale näiteks paigutatud illustratsioon AS Ekseko seakasvatustootmisest ning lisatud kommentaar, et AS Ekseko on üks suurimaid seakasvatustettevõtteid Balti riikides ja Põhjamaades. Samuti on erinevate toiduainetööstuse allharude juures mainitud rohkem Eesti tuntumaid tootjaid. Peatüki lõpus on esitatud Hollandi koolitüdruku Evelyni jutustus Euroopa riikide põllumajanduspoliitikast, kus on muuhulgas ära mainitud, et Euroopa riigid kaitsevad kiivalt on siseturgu arengumaade odavamate põllumajandussaaduste eest. Jutukesest selgub, et selle saavutamiseks makstakse Euroopa Liidu põllumeestele liidu ühiskassast suuri toetusi ning põllumajandussaaduste impordile on kehtestatud väga karmid kvaliteedinõuded, koguse piirangud ja tollimaksud (Kukk, 2009). Selline jutustus on õpilase jaoks huvitavam ning selles sisalduv info on kergemini jälgitav. Lisaks suunab õpikus esitatud informatsioon õpilast mõtlema kohaliku toiduainetööstuse kaitsele ning toitlustusjulgeolekule. Peatüki lõpus on meeldetuletavate küsimuste seas taas küsimus õpilase kodumaakonna suuremate toiduainetööstuse ettevõtete kohta. Kuigi antud õpikus pole otseselt välja toodud kohaliku

toidu eeliseid, saab õpilane informatsiooni kohaliku toiduainetööstuse suurimate tootjate kohta.

Konkreetselt käsitleb kohaliku toiduga seotud teemasid Koolibri koostatud õpik „Geograafia põhikoolile: Eesti ja Euroopa“ (Tõnisson & Pihlak, 2005). Peatükis „Põllumajandus ja toiduainetööstus“ on kirjutatud, et põllumajanduse suundumused määrab tänapäeval põhiliselt turg ning põllumehel on avatud turumajanduse tingimustes raske konkureerida soojema kliimaga piirkondades toodetud saadustega. Tekstis on ära toodud, et põllumehed sõltuvad üha enam kohapealsetest kokkuostjatest ja toiduainetööstuse ettevõtetest, mistõttu on põllumajandussaaduste toodang alates Vabariigi algusaastatest pidevalt kahanenud. Lahendusena pakutakse põllumajandusettevõtete kitsamat spetsialiseerumist ning maaelu mitmekesistamiseks uute võimaluste leidmist. Ühe võimalusena pakutakse õpikus välja ka mahepõllunduse laiendamist. Positiivse näitena tuuakse ära kiiresti laienenud õlikultuuride kasvatamine. Õpilastele selgitatakse Euroopa Liidus rakendatavat põllumajandustoetuste süsteemi. Toetuste maksmine on vajalik, et maa päris sööti ei jääks ning kohalik tootja suudaks konkureerida maailmaturul. Olulise põhjusena peaks olema lisatud ka tootlustusjulgeolek, millest selles õpikus kirjutatud pole. Kohaliku toiduga seotud probleemina on välja toodud veel toiduainetööstuse ettevõtete kontsentreerumine keskuste lähedusse, mis seab ebasoodsasse olukorda ääremaade tootjad. Õpikus on ära toodud vaid mõned näited kodumaistest toiduainetööstuse ettevõtetest. Informatsioon kohalikest tootjatest muutub pidevalt ja selleski õpikus eelistatakse kohalike toiduainetööstuse ettevõteteid käsitleda peatüki lõpus esitatud analüüsivates küsimustes. Õpilasel tuleb mõelda ning põhjendada, milliseid Eestis toodetud põllumajandussaadusi ja toiduaineid eelistab tema pere. Nimetada tuleb ettevõtteid, kus need on toodetud (Tõnisson & Pihlak, 2005). Õpilase jaoks on huvitav võimalus Eesti päritoluga toidu kohta uute teadmiste saamisel viimane praktiline ülesanne, mis suunab õpilast uurima poeriiuleid ning tooma näiteid mõnedest kodumaistest kalatoodedest.

1.1.2 Gümnaasiumi geograafia õpikud

Avita gümnaasiumi 10. klassile koostatud õpikus „Maailma ühiskonnageograafia gümnaasiumile 2. osa“ (Mäeltsemees, 2003) käsitletakse kohaliku toiduga seotud eeliseid põhjalikumalt peatükis „Põllumajandust mõjutavad majanduslikud ja poliitilised tegurid“, milles on kirja pandud filosoofiline tõdemus: „Tänapäeval kiputakse vaatama põllumajandust kui äri, kus peatähelepanu pööratakse sellesse paigutatud ressurssidele ja saadud toodangu

hulgale, mitte aga enam suhetele maa ja loomadega ning looduslähedasele eluviisile, nagu see oli inimesele ajalooliselt omane.“ (Mäeltsemees, 2003). Antud mõtte rõhutab, et intensiivse maakasutusega saavutatakse küll suurem toodang, kuid see pole keskkonnasõbralik ning võib viia võõrandumisenähtudeni ka maaelus. Õpilast suunavad kohalikule põllumajandusele mõtlema õpikus ära toodud põllumajandust põhiliselt mõjutavad majanduspoliitilised küsimused: „Kas ja kuidas toetatakse põllumajandust riigi eelarvest; kas oma riigi põllumeestele antakse eksporditoetust; kas kasutatakse imporditolle teiste riikide odavamatele toiduainetele, et kaitsta oma riigi põllumehe toodangu turustamist.“ (Mäeltsemees, 2003). Õpikus on nimetatud oluliste kodumaise põllumajandusega seotud eelistena toitlustusjulgeolek ning maaelu säilimine ja arendamine. Selleks peetakse vajalikuks lisaks maale alternatiivtöökohtade loomisele ning maapiirkondade majanduslikku ja sotsiaalse ülesehituse tugevdamisele, põllumajandustootjaile õiglase ja stabiilse sissetuleku tagamist. Tekstist selgub, et kõige selle saavutamiseks tegeleb Euroopa Liidus ühine põllumajanduspoliitika, mille peamised põhimõtteid ning vahendeid pikemalt kirjeldatakse. Peatüki lõpus on õpilastele antud ülesanne arutleda, millist põllumajanduspoliitikat peavad nad otstarbekaks rakendada Eestis. Peatükis „Põllumajandusega kaasnevad keskkonnaprobleemid“ antakse ülevaade põllumajandusliku tegevuse eriilmelistest mõjudest maailma erinevatele regioonidele. Ulatuslike keskkonnakahjude vähendamiseks pakutakse ühe lahendusena välja mahepõllumajanduse arendamist, kuid jäetakse mainimata sellisel viisil saavutatud toidu kõrgem hinnatase. Peatüki lõpus antakse õpilastele ülesandeks analüüsida, milline võiks olla mahepõllumajanduse tulevik Eestis. Kaubanduse peatüki lõpus tuleb õpilastel mõelda, kas neile on oluline kaupade ja teenuste tarbimisel põhimõte "Eelista eestimaist". Lisaks tuleb oma arvamust põhjendada (Mäeltsemees, 2003). Antud õpikus puuduvad küll otsesed soovitused kodumaise toidu tarbimiseks, kuid välja on toodud olulised kohaliku toiduga seotud eelised ning on esitatud ülesandeid, mis suunavad õpilast sellel teemal kaasa mõtlema ning oma valikuid analüüsima.

Eelneva õpiku 2005. aastal välja antud täiendatud trükis „Maailma ühiskonnageograafia gümnaasiumile 2. osa“ (Mäeltsemees, 2005) korratakse kohaliku toidu teemat suures osas, kuid teemaga seonduvad tähtsamad mõisted on teksti kõrval eraldi märgitud ning lahti seletatud, lihtsustamaks õpilaste teksti mõistmist. Nii on peatüki „Majanduslike tegurite ja tehnoloogia arengu mõju põllumajandusele. Euroopa Liidu põllumajanduspoliitika“ tekstis rõhutatud ning eraldi välja toodud näiteks põllumajanduspoliitika, eksporditoetuse, impordimaksu ja kaitsetolli mõisted. Peatüki lõpus esitatud ülesandes tuleb õpilastel mõelda,

kuidas nende arvates areneb Eesti maaelu lähiajal. Eesti põllumajanduspoliitikale on selles õpikus vähem tähelepanu pööratud ning kohaliku põllumajanduse analüüsimise asemel on õpilastele antud ülesandeks korraldada diskussioon, kas ja kuidas tuleks muuta Euroopa Liidu ühtset põllumajanduspoliitikat. Kohaliku toidu eelistena on ka selles õpikus rõhutatud tootlustusjulgeolekut ning maaelu säilimist ja arendamist. Eesti toiduainetööstuse kohta on õpilastele esitatud küsimused peatüki „Peamiste põllumajandussaaduste tootmise ja töötlemise geograafia“ lõpus. Õpilastel tuleb meelde tuletada varasemad teadmised Eesti toiduainetööstuse ajaloost ja paigutusest ning iseloomustada oma koduvalla, -linna või -maakonna toiduainetööstust. Viimase ülesande juures on sulgudes täpsustatud, et tahetakse teada missugused on ettevõtted ning kust pärineb tooraine. Tooraine päritolule tähelepanu pööramine suunab õpilast mõtlema kohaliku tooraine kasutamisega seotud küsimustele. Kalanduse teema lõpuülesannetes on esitatud mitu head küsimust kohaliku kalanduse kohta. Peatüki „Kalanduse koht maailmamajanduses“ lõpus küsitakse õpilastelt, mida nad teavad kalakasvatusest, sealhulgas Eestis ning kalanduse geograafiast kirjutava peatüki lõpus tuleb õpilastel hinnata kalanduse perspektiive maailmas ja Eestis. Esimene küsimus eeldab faktilist vastust ning teine annab õpilastele võimaluse analüüsida kohaliku kalanduse arengut. Kalandusele kui kodumaise toidu olulisele osale viitab otseselt viimane küsimus, kus soovitakse teada, milline on kala ja muude mereandide koht õpilase menüüs. Ka selles õpikus tahetakse kaubanduse peatüki lõpus teada, kas õpilastele on oluline tarbimisel eelistada eestimaiseid tooteid (Mäeltsemees, 2005). Vanema õpikuga võrreldes on siin pööratud rohkem tähelepanu kalandusele. Kahjuks puudub õpikutes kohaliku toidu otsene käsitus ning sellele teemale juhitakse põhiliselt tähelepanu vaid kordamiseks mõeldud ülesannetes.

Eesti Loodusfoto õpiku „Maailma ühiskonnageograafia gümnaasiumile“ peatüki „Põllumajandus. Maakera agrokliimavõõrtmed“ lõpus esitatud küsimus suunab õpilast analüüsima, millistest maailma paikadest on pärit toiduained, millest koosneb tema ühe tavalise päeva menüü, kusjuures õpilasel tuleb vastamisel esitada konkreetsed näited (Ainsaare jt, 2003). Peatükis „Maailma toidu- ja keskkonnaprobleemid“ on õpilastele selgitatud Euroopa Liidu riikide põllumajanduspoliitika olemust, mis seisneb oma riigi siseturu kaitses, põllumajandustoodetele subsiidiumite maksmises ning toodete kokkuostus. Samas peatükis tuuakse ka välja, et mitmed ohtlikud taimekaitsemürgid on arenenud riikides praeguseks keelatud. Peatüki lõpus tuleb õpilastel terviseõpetusest meenutada, millistele nõuetele peaks vastama tervislik toit. Samuti tuleb eelnevast peatükist meelde tuletada, miks

ja kuidas on vaja riigi siseturгу imporditud toiduainetööstuse toodangu eest kaitsta (Ainsaare jt, 2003).

1.1.3 Põhikooli geograafia töövihikud

Kodumaise toidu teemat käsitlevad mitmed ülesanded geograafia töövihikust „Eesti Euroopas: Loodus-ja inimgeograafia: töövihik 9. klassile“. Osas „Eesti põllumajandus“ on õpilastel vaja arutleda, kuidas on seotud maaparandus, masinahooldus, sordi- ja tõuaretus, veterinaaria, taimekaitse, koolitus ja nõustamine kohaliku põllumajandusega ning mis juhtuks, kui põllumajandus Eestis üldse kaoks (Liiber jt, 2005). Õpilastel tuleb kirjutada, milliseid tooteid annab põllumajandus otse tarbijatele ning milliseid toiduainetööstusele ja teistele tööstusharudele. Samuti on õpilastele antud ülesandeks iseloomustada oma kodumaakonna põllumajandust. Need ülesanded rõhutavad kohaliku põllumajanduse tähtsust. Rühmatööna tuleb õpilastel uurida, milliste riikide toidukaupasad võib leida poelettidel. Erinevate kaubagruppide puhul tuleb vaadelda, millised on erinevates kauplustes esinevad hinnavahed välisriikide ning Eesti ettevõtete analoogtoodangu puhul. Etteantud kaubagruppideks on puuviljad, mille all on nimetatud õunad, lisaks veel piimatooted ja maiustused. Õpilastel tuleb leida veel mõni puuvili ning muu kaubagrupp, mida uuringus kasutada. Arutleda on vaja, miks ei ole sageli poodides müügil kodumaiseid toidusaadusi, kuigi neid Eestis kasvatatakse/toodetakse. Õpilastele antakse võimalus pakkuda, mida ja milliseid näitajaid sellise töö raames veel võiks uurida (Liiber jt, 2005). Nende ülesannetega juhitakse õpilaste tähelepanu poodides müüdava kauba päritolule.

Kirjastuselt Koolibri 2005. aastal ilmunud töövihikus „Geograafia töövihik põhikoolile: Eesti ja Euroopa“ puudutab kohaliku toidu teemat kaudselt vaid üks ülesanne: „Nimeta oma kodukoha toiduainetööstuse ettevõtteid“ (Tõnisson jt, 2005).

Põhjalikumalt käsitletakse kodumaise toidu teemasid töövihikus „Geograafia töövihik põhikoolile. V osa.“ (Rits & Lepasaar, 2004). Sarnaselt eelmisele töövihikule tuleb ka siin iseloomustada oma kodumaakonna toiduainetööstust. Toiduainetööstuses hõivatud inimeste osakaalu välja selgitamiseks on vaja nimetada suurimad toiduainetööstuse ettevõtted ning mõelda, kui palju võib neis olla töötajaid. Samuti peab õpilane tähistama linnad, kus asuvad suuremad liha-, piima- ja kalatööstusettevõtted. Need ülesanded aitavad välja selgitada Eesti tähtsamad toidutootjad. Ka selles töövihikus tuleb rühmatööna külastada kodukohakauplusi ning teha kindlaks seal müüdavate toodete päritolumaa, määrates ära uuritavate kaupade rühmad ja sortimendi. Uuringu läbiviimisel soovitatakse ülesanded jagada rühmaliikmete

vahel ning hiljem tuleb uuringutulemusi tutvustada klassikaaslastele (Rits & Lepasaar, 2004). Taolise uuringu läbiviimine on õpilaste jaoks huvitav, kuna hiljem saab töö tulemusi teistele esitleda.

Sarnaselt geograafia õpikutele ning töövihikutele analüüsiti ka teiste ainevaldkondade õppekirjanduse sisu. Inimeseõpetuse, kodunduse, bioloogia ning muudes alternatiivsetes õpikutes käsitletud kohaliku toidu temadest on antud ülevaade lisas (lisa 1).

1.2 Kohaliku toidu olemus

Eesti elanike seas tehtud uurimused on näidanud, et kohaliku toiduga seostavad tarbijad eelkõige tooteid, mis on valmistatud Eestis ja Eesti toorainest (Koobas jt, 2006). Kodumaise toidu mõiste määratlemiseks viidi Eesti Konjuktuuriinstituudi poolt 2006. aastal läbi uuring, millest selgus, et ka põllumajandustootjate ja toiduala ekspertide jaoks on kodumaine toit peamiselt kohalikust toorainest Eestis toodetud toit. Tulemuste põhjal pakkus uurimusgrupp välja järgmised definitsioonid: „Eesti toit - on Eestis valmistatud värske, naturaalne (süntetiliste lisaineteta), tervislik, lihtne ja nauditav toit või toidutoode (sh jook), mis on valmistatud vähemalt 75% ulatuses Eestist pärit toorainest. Rahvustoit - on eesti toit, mis on riigile või regioonile iseloomulik, mille koostises ja/või valmistamises avaldub Eesti rahvuskultuuri mõju ja mida on antud piirkonnas sellisena valmistatud ja söödud vähemalt ühe inimpõlve jooksul.“ (Koobas jt, 2006).

Kohaliku toidu mõistele pakutakse siiski endiselt palju erinevaid lähenemisviise nii Eestis kui mujal maailmas (Šank, 2011; Melece, 2012). Antud töös mõistetakse kohaliku toidu all Eesti Vabariigis kasvatatud või kasvanud tooteid ning töödeldud toidu puhul Eestis valmistatud toitu sõltumata selleks kasutatud tooraine päritolust. Samas on toidutootmisel siiski oluline väärtustada kodumaise tooraine kasutamist, sest nii on tarbijatel lihtsam kodumaiseid tooteid määratleda, kohalik põllumees saab oma toodangut lihtsamini turustada ning kodulähedane on alati usaldusväärsem (Sõrmus, 2011).

Eesti tüüpilised toidud on välja kasvanud sajanditepikkustest toitumistavadeist, mis kujunesid sõltuvalt geograafilisest asendist, kliimatingimustest ning piirkonnas valmivast toormest. Eestlastele seostuvad Eesti toiduga sealih, sül, hapukapsad ja verivorst ning ajalooliselt maarahva igapäevase toiduna hapendatud rukkileib, kartul, hapupiim, kama ja soolasilk („Eesti Toit“ arengukava; Virkus, 2003). Kuigi traditsioonilisest rahvusköögist peetakse eelkõige kinni rahvakalendri tähtpäevade ajal, on Eesti üldine toitumiskultuur teistele rahvusköökidetele väga avatud ja seetõttu on ka turistidel raske mõista eesti

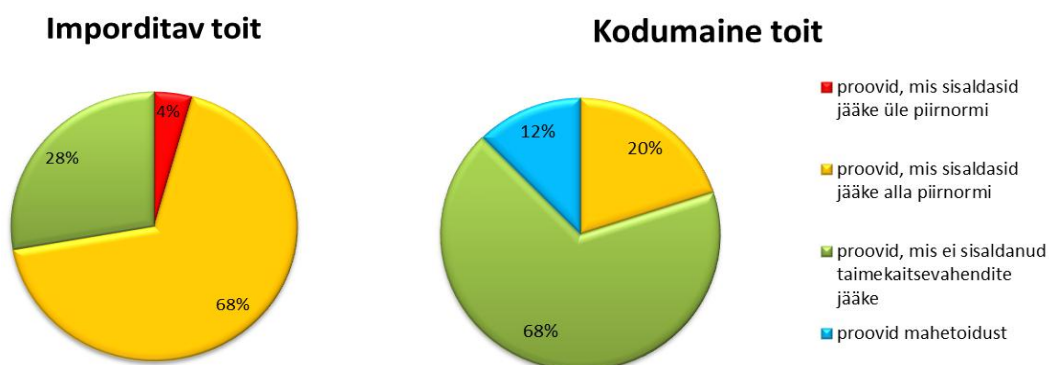
rahvusköögi olemust (Kirikal, 2010). Eesti Kulinaaria Instituudi juhi Dimitri Demjanovi hinnangul on maailma noortel väljakujunemas oma köök, mis on arvatust kosmopoliitsem ja mis tugevalt mõjutab ka kohaliku toidu tulevikku. Et Eesti kuulub oma toidukultuuri ja rahvustoitudega Põhjamaade regiooni, siis tuleb eesmärkide seadmisel lähtuda antud piirkonna kontekstist. Tähtis on säilitada oma rahvusköögi omapära ning selleks peaksid Põhjamaade kokad toiduvalmistamisel kasutama kohalikku kliimasse sobivaid tooraineid, peegeldama pakutavas toidus erinevaid aastaaegu ning ühtlasi rõhutama värskust, lihtsust ja etnilisust, mis assotsieerub Põhjala piirkonnaga. Väga oluline on tutvustada kodumaiseid tooteid, tootjaid ja toitumiskultuuri ning kohandada uusi toitumistrende traditsioonilise köögiga. Demjanovi arvates peaksid ka suurtootjad püüdlema ainuomase ning originaalse toodangu poole. Praegu on tootjad tema hinnangul paraku keskendunud kasumile ning valinud tootearendusel kirevuse ja ülepakkumise tee. Seetõttu kaovad paljud head asjad müügist just siis, kui tarbija on jõudnud nendega harjuda. Samuti võiksid senisest rohkem nähtaval olla maakondlikud eripärad ning väiketootjate kaup (Kirikal, 2010).

Eesti köögi positiivse maine kujundamine on oluline nii eestlaste kui välismaiste tarbijate silmis, sest kohaliku toidu tarbimine arendab kohalikku ettevõtlust ning suurendab ekspordivõimalusi. Toiduainetööstus annab praegu ligikaudu 2% Eesti sisemajanduse koguproduktist, 8% tööstustoodangu ekspordist ning seal töötab umbes 4% hõivatutest. Et hetkel ületab toidutootmine siseturu nõudluse, siis sõltutakse toiduainetööstuses paljuski ekspordist (Mäger, 2011). Kohaliku toidu tarbimine toetab riigi majandust, inimesed saavad tööd ning riigile laekuvad maksud. Kodumaiste tootjate säilitamine on oluline ka tootlustusjulgeoleku tagamiseks kriisiolukordades. Kohaliku toidu väärtuseks võib samuti pidada, et kodumaine toidutootja pole tarbijate jaoks anonüümne ning informatsioon toidu kohta on lihtsamini kättesaadav (Seeder, 2011; Shea, 2008).

Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistuse sõnul ei ole Eestis seni piisavalt teadvustatud ohte ja seoseid, mis varitsevad igapäevase toidu päritolule ja töötlemismeetoditele liiga vähe tähelepanu pöörates. Pikas turustusahelas toodete säilitamiseks üha enam kasutatavatel lisa- ja säilitusainetel on pikaajaline mõju inimese tervisele (Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus). Ka Maailma Terviseorganisatsioon osutab, et pika turustusahela võimalikele resultaatidele tuleb tähelepanu pöörata. Eriti tähtis on tegeleda pikema kestvusega ladustamisel ning transpordil ilmnevate mõjudega, nagu näiteks kõrgeenenud riskid toidu riknemiseks ning võimalik konservantide kasutamine või väärkasutamine (World Health Organization, 2003). Ka taimekaitsevahendite jääkide

sisaldusele toodetavas produktis hakati tähelepanu pöörama alles kümmekond aastat tagasi (Luik & Pehme, 2010). Toidus sisalduvate pestitsiidijääkide riski hindamisel ei arvestata enamasti taimekaitsevahendite terviklikku koostist, vaid ainult toimeainet. Samas võib põllumajanduses kasutusel olev tegelik segatud toode olla mitmeid kordi toksilisem kui selle toimeaine üksinda. Toiduseirel jälgitakse eelkõige pestitsiidide toimeainete maksimaalselt lubatud piirnormi ületamist. Need piirnormid on valdavale osale taimekaitsevahendite toimeainetele kindlaks määratud. Paraku ei hõlma piirnormid jääkide akumulatsiooni organismi ning samuti on inimesed erineva tundlikkusega, mis omakorda varieerub erinevatel eluperioodidel. Lapsed, rasedad ning vanurid on enamjaolt palju vastuvõtlikumad välisärritajatele ning paljuski on ebaselge ka erinevate pestitsiidide jääkide koostoime organismile (Luik & Pehme, 2010).

Eestis teostavad koostöös taimekaitsevahendite seiret Veterinaar- ja Toiduamet ning Põllumajandusamet. 2009. aastal võeti taimekaitsevahendite jääkide sisalduse uurimiseks proovid 397 nii imporditud kui kodumaisest taimsest tootest (Veterinaar- ja Toiduamet, 2009). Mahetoodangust analüüsiti vaid kodumaist toitu. Kodumaisest koos mahetoodanguga 185 proovist ei sisaldanud 80%-l mitte ühtegi taimekaitsevahendit. Ülejäänud 20% toodangust oli pestitsiidide jääkide sisaldus lubatud piires. Imporditud toidust võetud 212 proovist ei sisaldunud taimekaitsevahendite jääke 28%. Seega on kodumaine taimne toodang ohtlikest jääkidest tunduvalt puhtam (joonis 1) (Veterinaar- ja Toiduamet, 2009).

Joonis 1. 2009. aasta Eesti toiduseires kodu- ja välismaiste proovide jaotumine taimekaitsevahendite jääkide esinemise järgi.

Eesti puuviljaturul pakutakse praegu eelkõige välismaiseid õunu ning marju, kuigi Eestis on puhas loodus ning mahepõhimõtete järgimine loonud eeldused kvaliteetse õunasaagi kasvatamiseks. Suurim probleem on kodumaiste õunte (ja muu toodangu) säilitamine, et neid saaks aastaringelt kvaliteetselt turustada. Selle mure lahendamiseks on esimesed kaasaegse

tehnoloogiaga õunahoidlad Eestis juba olemas (Kalm, 2010). Lisaks pestitsiidide puudumisele on mõnedes aia- (mustsõstar) ja metsamarjades (mustikas) ka märksa rohkem tervisele kasulikke antioksidante kui paljudes lõunapoolsemate maade viljades (Luik & Pehme, 2010). Samuti arvatakse, et organismi ainevahetus kohaneb kõige paremini kodu lähedusest pärit põhitoiduainetega. Biokeemik Tiiu Vihalemm soovib kodumaiseid tooteid süüa eelkõige seetõttu, et toit, mis on lähedal kasvanud või valminud ja millega ollakse aastasadade jooksul harjunud, on inimestele kõige parem (Koik, 2009).

Kohaliku toidu eelistamine vähendab suurel määral keskkonnakoormust. Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus osutab, et kuna toidu transport suurte vahemaade taha on energiamahukas, võib selle kohaletoomiseks kohati kuluda rohkem energiat, kui toit ise annab. Hetkel pööratakse keskkonnakaitsjate hinnangul kogu Euroopas liiga vähe tähelepanu toidukilomeetrite vähendamisele. Toidukilomeetrite all mõistetakse kilomeetreid, mida läbivad vedajad ja tarbijad toidu muretsemisel toidu sihtkohta (Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus). Keskkonnasäästlikku toitumist propageeriv ajakiri „Environmental Nutrition“ soovib tavatarbijal toidukilomeetrite vähendamiseks lähtuda toitumisel hooajalisusest, hankida toitu kohalikest turgudest, kasvatada ise niipalju saadusi kui võimalik ning talveks toiduaineid säilitada neid külmutades, kuivatades ja hoidistades (Environmental Nutrition, 2011). Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistuse arvamusel saaks toidukilomeetreid kerge vaevaga vähendada, kui tarvitada võimalikult suures ulatuses toidlustusasutustele suhteliselt lähedal asuvate kohalike toiduainetööstuste toodangut. Praegu kasutatakse Kaitseväes, koolides, haiglates ja mujal kulude kokkuhoidmiseks laialdaselt pigem tsentraalseid riigihankeid. Lisaks kokkuhoiule usaldatakse suuri tootjaid ka rohkem ning eeldatakse neilt stabiilsemat toodangut. Paraku võib see viia väiksemate ettevõtete sulgemisele, järjest süvenevale ääremaastumisele ning samas ka keskkonnakoormuse suurenemisele (Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus). Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda rõhutab, et põllumajandus- ja toidusektoris toimub halastamatu tootmise kontsentreerumine ning kodumaiste ettevõtete arv väheneb. Paljud põllumajandusettevõtjad on juba eakad ning vaja oleks järelkasvu noorte ning haritud põllumeeste näol (Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, 2011).

1.3 Kodumaine toit riiklikul tasandil

Eestis tegelevad kohaliku toidu temaatikaga mitmed riiklikud programmid, mille raames pööratakse suurt tähelepanu tarbijate informeerimisele ning toidusektori arendamisele.

Põllumajandusministeeriumi poolt on 2005. aastal algatatud eesti toidu kuvandi kujundamiseks ning eesti toidu tootmise ning turustamise soodustamiseks arengukava "Eesti toit". Arengukava põhiliseks ülesandeks on aidata kaardistada toidu tootmise, töötlemise, turustamise ja tarbimise olukorda, kujundada tüüpilise eesti toidu kuvandit, suurendada toidukaupade konkurentsivõimet ja kodumaise ning välistarbija rahulolu eesti toidu ja toidukaubaga. Arengukava üheks osaks on eesti toitu tutvustav veebikeskkond "Eesti toit", kus räägitakse kohaliku toiduga seotud eelistest ja probleemidest ning antakse ülevaade eesti köögikultuurist ning toiduainetest. Veebikeskkonnas on välja toodud rahvapäraste roogade retsepte, erinevate toiduuuringute tulemusi ning toiduga seotud sündmuste kalenderplaan. Algselt oli arengukava planeeritud aastateks 2005-2008, kuid tarbijate teavitamine peaks olema järjepidev tegevus. Seetõttu on Põllumajandusministeerium otsustanud leida lisavahendeid sellesuunaliste tegevuste jätkamiseks ning toidusektori konkurentsivõime tõstmiseks. Arengukava „Eesti toit“ toidu- ja toitumisalase teavitustöö jätkutegevusi planeerides peetakse olulise sihtgrupina silmas just õpilasi (Põllumajandusministeerium; „Eesti Toit“ arengukava).

Tarbijale pakuvad ostuotsuse tegemiseks vajalikku infot toidumärgised, mis annavad teavet toidu olemuse, koostise, päritolu ja teiste oluliste tunnuste kohta (Põllumajandusministeerium). Märgistamise põhinõudeks on tarbijat mitte eksitada. Sealjuures ei tohi märgistus viidata haigusi tõkestavatele, ravivatele või leevendavatele omadustele, välja arvatud juhul kui kliinilised katsetused selle tõestamiseks on tehtud, tulemused on aktsepteeritud ning tootel on olemas tarbimisjuhise, kuidas antud mõju saavutada. Ka toote päritolumaa tuleb esitada juhul, kui selle puudumine võib tarbijat oluliselt eksitada. Tähtis on teada, et töödeldud toidu puhul peetakse päritolumaaks riiki, kus toit on valmistatud, olenemata selle valmistamiseks kasutatud tooraine päritolust (Põllumajandusministeerium). Eestis kasutatavatest toidumärgistest on kodumaise päritoluga seotud Lipumärk, Tunnustatud Eesti maitse, Eesti parim toiduaine, Eestis kasvatatud, Eesti riiklik ökomärk ja Eesti Lihatöötlejate Assotsiatsiooni märk „Aus kaup“ (Põllumajandusministeerium; Eesti Lihatöötlejate Assotsiatsioon, 2002). Levinumate toidumärgiste tutvustamiseks korraldab Põllumajandusministeerium erinevaid kampaaniaid ning reklaame.

Osaliselt tegelevad kohaliku toidu temaatikaga rahvastiku tervislike toitumisharjumuste kujundamisele suunatud "Südame- ja veresoonkonnahaiguste ennetamise riiklik strateegia 2005-2020" ning selle raames Tervise Arengu Instituudi tellimusel 2006. aastal koostatud

programm "Eesti toitumis- ja toidusoovitused" (Tervise Arengu Instituut, 2005; Vaask jt, 2006). "Südame- ja veresoonkonnahaiguste ennetamise riiklik strateegia 2005-2020" üheks eesmärgiks on soodustada elanikkonna tervislikke toitumisvalikuid ning tõsta teadlikkust tasakaalustatud toitumisest. Selle saavutamiseks koguti ja süstematiseeriti tervisliku toitumise soovitused ning koostati programm "Eesti toitumis- ja toidusoovitused". Programmis on puuviljade ja marjade soovitamisel hoiatatud, et importpuuviljade söömisel tuleb allergikutel olla ettevaatlik ning enne tarbimist peab imporditud puuvilju ning marju harjaga pesema või koorima. Toidu saasteainetest rääkides osutatakse, et vastavalt Eesti rannikumere kalade dioksiinisisalduse uuringutele ei ületa Eesti rannikumere kalade dioksiinisisaldus Euroopa Liidu lubatud piirnormi. Dioksiinid, mis satuvad keskkonda peamiselt tööstusprotsesside kõrvalsaadusena ja jäätmete põletamisel, on äärmiselt vastupidavad keemilisele ja bioloogilisele lagunemisele. Puu- ja köögiviljade ohutuks tarbimiseks manitsetakse arvestama nende võimaliku pestitsiidisisaldusega. Pestitsiidid on keemilised ühendid, mida kasutatakse taimekaitsevahenditena põllumajanduses kahjurloomade, umbrohu ning taimehaiguste tõrjeks. Kuna Eestis tehtud uuringud on näidanud, et siin kasvanud toidutaimed sisaldavad reeglina vähem pestitsiide kui välismaised, siis soovitatakse puu- ja köögiviljade tarbimisel neid enne põhjalikult pesta, aga samuti pöörata tähelepanu nende päritolule (Tervise Arengu Instituut, 2005; Vaask jt, 2006).

Puu- ja köögivilja tarbimise suurendamiseks ning tervisliku toitumise edendamiseks koolides käivitas Põllumajandusministeerium 2009/2010. õppeaastast alates „Koolipuuvilja strateegia“, mille raames jagatakse 1.-4. klassi õpilastele tasuta värsked puu- ja köögivilju. Strateegias soovitatakse eelistavalt tarbida samas piirkonnas kasvatatud värsked tooteid ning lisaväärtusena tuuakse välja puu- ning köögiviljatootjate suuremad võimalused leida oma toodangule turustamisväljundeid. Kuigi Statistikaameti 2006-2008. aasta tootmismahdade andmetest selgub, et kohalike köögi- ning puuvilju kasutades saaks koolipuuviljakava rakendada, nenditakse siiski, et kõiki tegureid arvesse võttes tuleb teatud osa toodetest importida (Põllumajandusministeerium, 2010).

Edukalt on käivitunud Eesti Põllumajandusmuuseumi poolt õpilastele suunatud leiva, kartuli ning teravilja programmid, mis tutvustavad Eesti traditsiooniliste põhitoiduainete väärtuslikkust ja tervislikkust (Eesti Põllumajandusmuuseum). Kõige enam on õpilased osalenud muuseumi leivaprogrammis „Rukkileib meie laual“, millega Eesti Põllumajandusmuuseum tegi algust 2006. aasta algul. Programm annab ülevaate maaviljeluse ja rukki kasvatamise ajaloost Eestis ja maailmas, rukki lõikamisest, teradest jahu

jahvatamisest ning leiva küpsetamisest. Rukkileiba tutvustatakse Eesti rahvuskultuuri osana ning samuti tervisliku ja mitmekülgse toiduainena eestlaste söögilaua. Leivaprogrammis osales 2009. aastal 2699 õpilast ja 287 täiskasvanut ning 2010. aastal 4528 õpilast ja 481 täiskasvanut (Eesti Põllumajandusmuuseum). See näitab, et koolide huvi leivaprogrammi vastu on suur.

Eesti toiduainetööstuse ettevõtteid seob 1993. aastal asutatud mittetulundusühing Eesti Toiduainetööstuse Liit ehk Toiduliit. Toiduliit rõhutab oma põhilise missioonina Eesti toiduainetööstuse ja majanduse toetamist ja edendamist ning Liidu liikmetele soodsa ja sobiva tasakaalustatud eetilise ärikeskkonna kujundamist. Toiduliidu üheks tegevusprioriteediks on koostöös avaliku sektoriga tarbija ja avalikkuse usalduse tõstmine kodumaise toiduainetööstuse vastu (Eesti Toiduainetööstuse Liit).

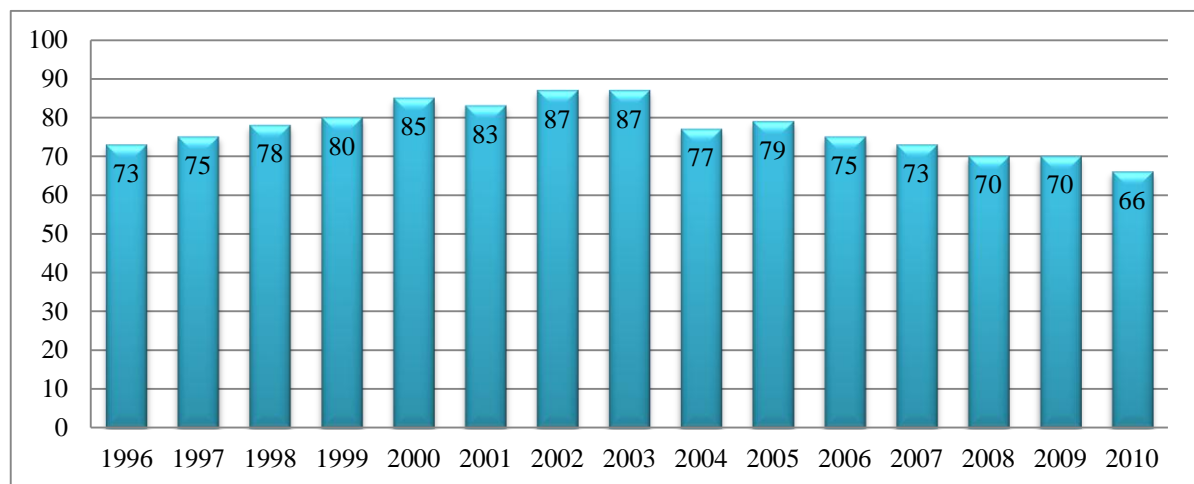
Eesti põllumajandustootjate ja –töötajate ühendamiseks loodi 1996. aastal Eesti Põllumajandus – Kaubanduskoda, mille eesmärkideks on lisaks oma liikmete esindamisele väärtustada Eesti põllumajandustooteid ja toiduaineid nii sise- kui välisturul, toetada Eesti põllumeeste ja toiduainetöötajate vahelist koostööd ning põllumajandussaaduste ja toiduainetega kauplemist nii sise- kui välisturul (Eesti Põllumajandus – Kaubanduskoda). Eesti Põllumajandus – Kaubanduskojal on väga mahukas ja mitmekülgne veebikeskkond, kus on märgitud põllumajandustoodete ning toiduainetega seotud tähtsamad üritused, informatsioon, nõuanded jpm, mida pidevalt uuendatakse ja täiustatakse.

Põllumajandus- ning maaettevõtjatele informatsiooni jagamisega tegeleb ka Maaelu Edendamise Sihtasutuse Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistuse koordineeriva keskuse poolt hallatav infoportaal Eesti põllu- ja maamajanduse infoportaal pikk.ee. Lisaks teabe levitamisele nimetavad nad oma põhiliste ülesannetena veel nõustamise ning täiendkoolituste tagamist põllumajanduse ja maaelu valdkonnas (Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus).

1.4 Eelnevalt tehtud uuringud kohaliku toidu teemadel

Põhjalike uuringuid kodumaise toidu kuvandist ning tarbimisest teostab Eesti Konjunkturiinstituut. Eesti tarbijate ostueelistusi on Põllumajandusministeeriumi tellimisel uuritud alates 1996. aastast (Reiman jt, 2011). Iga-aastaselt läbi viidav uuring „Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused“ annab muuhulgas parima ülevaate Eesti tarbijate ostueelistustest lähtuvalt toodete päritolust ning nende hinnangust kodumaiste toidukaupade omadustele. Uuringu sihtgrupiks on Eesti täiskasvanud elanikkond vanuses 18-

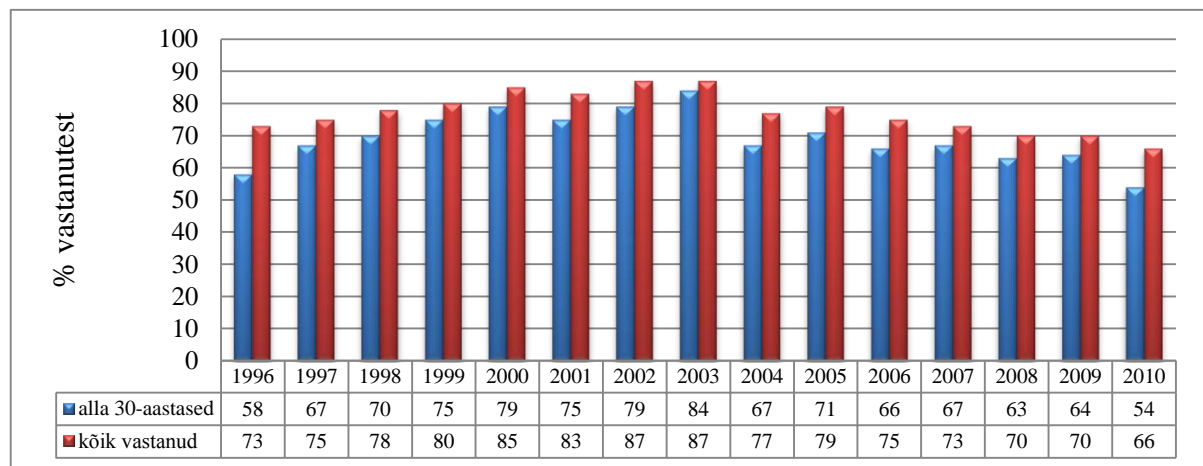
74 aastat. 2010. aasta uuringust selgus, et kuigi elanikud eelistasid ülekaalukalt kodumaiseid toidukaupu, suurenes järjest tarbijate osakaal, kelle jaoks päritolumaa pole oluline. Importtoidukaupu eelistas 2010. aastal vaid 1% vastanutest ning 33% vastanutest ei pea päritolumaad oluliseks. Kodumaiseid toidukaupu eelistas 66% vastanutest, mis on viimase 15 aasta madalaim tulemus (vt Joonis 2) (Reiman jt, 2011).

Joonis 2. Kodumaise toidukauba eelistamine (% vastanutest) aastatel 1996-2010.

Eesti Konjunkturiinstituudi hinnangul on ükskõikse suhtumise põhjuseks eelkõige lähtumine soodsast hinnast, kuna 2010. aastal majandussurutis jätkus, kuid toidukaupade hinnad samal ajal tõusid. Ka Põllumajandusministeerium avaldab oma arengukavas, et kodumaiste toodete turupositsioonile mõjub negatiivselt suhteliselt kõrge hinnatase ning turuosa hoidmiseks tuleb Eesti tootjatel tagada oma toodete kvaliteet ning konkurentsivõimeline hind (Reiman jt, 2011; Põllumajandusministeerium, 2011).

Kõige suurem langus oli aasta jooksul toimunud nooremate, alla 30-aastaste ja eakamate, üle 64-aastaste vastajate eelistustes. Lisaks rahanappusele lisandub noortel veel ka avatus uutele toodetele. Kohaliku toidu eelistajate hulk alla 30-aastaste vastanute seas langes aasta jooksul lausa 10% võrra, moodustades 2010. aastal vaid 54% vastanutest (vt Joonis 2) (Reiman jt, 2011).

Joonis 3. Kodumaise toidukauba eelistajate võrdlus kõigi vastanute ning alla 30-aastaste vastanute vahel aastatel 1996-2010.

Kodumaise toidukaubaga seostuvad tarbijatele eelkõige harjumuspärane maitse, värskus ja usaldusväärsus. Eelnevatel aastatel on kodumaist toodangut peetud ka tervislikuks, kuid 2010. aastal on see näitaja oluliselt vähenenud ning vaid 41% kõigist vastanutest arvab, et kodumaine toodang on tervislik (Reiman jt, 2011). Kuigi kodumaistest puu- ja juurviljadest võetud proovid on sisaldanud vähem ohtlikke jääke, on ka Eestis hakatud üha rohkem kasutama erinevaid taimekaitsevahendeid (Koba, 2009). Samuti on avaldatud meedias lugusid ka mõningatest kohalikest köögiviljadest tervisele kahjulikus koguses leitud taimemürkidest. Seetõttu on suurenenud rahva umbusk kodumaiste toodete tervislikkuse suhtes. Kodumaise ning importkauba osatähtsust tarbijate ostuotsustes vaadeldi ka toiduainegruppide põhised. Valikuvõimalusel eelistasid elanikud enamasti kodumaiseid tooteid, välja arvatud makaronitooted ning puuviljad, millede puhul eelistati importtooteid mitmekesisema sortimendi tõttu. Kodumaise ja imporditud toodangu eristamine on tarbijate jaoks keeruline. 88% vastanutest koges toidukaupade päritolumaa eristamisel raskusi ning põhiliselt muutis toidukauba päritolu määramise keeruliseks liiga väikeses kirjas tooteinfo (Reiman jt, 2011).

Samas uuringus selgus ka Eestis kasutusel olevate toidukaubamärgiste tuntus. Kõige paremini tuntakse Tunnustatud Eesti maitse ehk pääsukesemärki. 84% vastanutest teab seda märki (Reiman jt, 2011).

Kodumaise ja importkauba osakaalust kaupade sortimendis, erinevustest hinnatasemes ning osatähtsusest kaupluste käibes annab ülevaate „Eesti toidukaupade positsioon siseturul“, mis koostatakse samuti iga-aastaselt Eesti Konjunkturiinstituudi poolt Põllumajandusministeeriumi tellimisel. Kodumaiste toodete osakaal sortimendis oli 2010. aastal 62%, mis oli veidi vähem varasema aasta tulemusest (Liivaaug, 2010). Eesti Konjunkturiinstituudi hinnangul oli kodumaiste toodete osakaalu vähenemine tingitud raskete

majandustingimuste tõttu kauplustes vaid tarbijale hinnalt ja maitseomadustelt kõige enam meelepäraste toodete pakkumises ning seetõttu kaupade sortimenti üldiselt vähendati paljudes kaubagruppides. Osaliselt oli ka kodumaise toidukauba osakaalu vähenemine tingitud Maxima keti kaupluste esmakordsest uuringusse kaasamisest (Liivaaug, 2010).

2009. aastal läbi viidud elanike toitumisharjumusi ja toidukaupade ostueelistusi käsitletud uuringus selgitati välja, et Eesti elanike jaoks on olulised järgmised toidu- ja toitumisalase infoallikad: sõbrad, tuttavad ja töökaaslased (57% vastanutest), telekanalid (51 %), üleriiklikud ajalehed ja nädalalehed (51%), toidu märgistused (45%), pereliikmed (44%), toidu- ja terviseteemalised ajakirjad (43%) ning internet koos erialaportaalidega (40%) (Reiman jt, 2009).

2006. ja 2007. aastal korraldati Eesti Konjunkturiinstituudi poolt uuringud selgitamaks välja turistide hinnangut eesti toidule. Tulemustest selgus, et veidi üle poole turistidest omasid mingit ettekujutust eesti toitudest ja jookidest, ülejäänute teadmised olid väga puudulikud või puudusid üldse. Turistide arvates võiks info eesti toidu kohta olla senisest paremini kättesaadav. Kuvand eesti toidust oli positiivne ja väga üldine. Turistid pidasid eesti toitu eelkõige heaks, maitsvaks ning värseks, kusjuures viimast omadust saaksid toitlustajad uuringu läbiviijate arvates rohkem rõhutada (Lepane jt, 2007).

Toodete päritolu olulisusest kõrgharidusega noortele uuris Maarja Rüütel 2007. aastal bakalaureusetöös „Kõrgharidusega noorte käsitlused toidu tarbimisest“. Tulemuste alusel jagunesid 21.-26. aastaste intervjueeritavate arvamused kaheks – esimeste arvates oli toidukaupade päritolu väga oluline ning teised seda oluliseks ei pidanud (Rüütel, 2007). Kohaliku ning imporditud toote vahel valides eelistaksid noored kindlasti eestimaist toodet. Kodumaiseid tooteid peetakse maitavamaks, need tunduvad naturaalsemad ja tervislikumad, neis on vähem säilitusaineid ning need on vähem töödeldud. Kodumaiste toodete tarbimise kaudu saab toetada Eesti majandust ja põllumajandust. Intervjueeritavad eelistavad just kodumaist päritolu piimatooteid, teraviljatooteid ning puu- ja köögivilju. Kodumaiste tootjate tooteid usaldavad intervjueeritavad rohkem, tooteid peetakse kodusemaks ning organismile kohandatuks (Rüütel, 2007).

2010. aastal viidi Euroopa Toiduohutusameti tellimusel Euroopa Liidu liikmesriikides läbi Eurobaromeetri uuring hindamaks tarbijate arusaamu toiduga seotud riskidest. 58% vastanutest seostasid toitu ning söömist värse ja maitstva toidu valimisega ning 54% eine nautimisega pere ja sõprade ringis (European Food Safety Authority, 2010). Eestlased seostasid samuti toiduga eelkõige värse ja maitstva toidu valimist (65%), kuid erinevalt

üldisest arvamusest peeti oluliseks ka jõukohaseid hindu (53%). Toiduohutuse pärast tunneb muret vaid 29% eestlastest. Üldiselt tajusid uuritavad kõige suurema ohuallikana puu- ja köögiviljades leiduvaid pestitsiidijääke, Eestis hinnati aga suurimat muret tekitavaks toidu kvaliteet ja värskus. Kui Euroopa Liidu kodanikud usaldasid kõige enam toiduga seotud ohtude teabeallikadena arste ja tervishoiutöötajaid (84%) ning järgmisena pereliikmeid ja sõpru (82%), siis eestlased usaldavad pigem oma perekonnaliikmetelt ja sõpradelt saadavat teavet (90%) ning alles siis arsti arvamust (86%). Teadlasi usaldaks teabeallikana 84%, tarbijate organisatsioone 79% ning valitsust 60% eestlastest. 26% eestlastest eiravad internetist või teistest massikommunikatsioonivahenditest kuuldud toiduohutusega seotud teavet. 38% eestlastest tunneb küll probleemi kuuldes muret, kuid ei muuda midagi oma toitumisharjumustes (European Food Safety Authority, 2010).

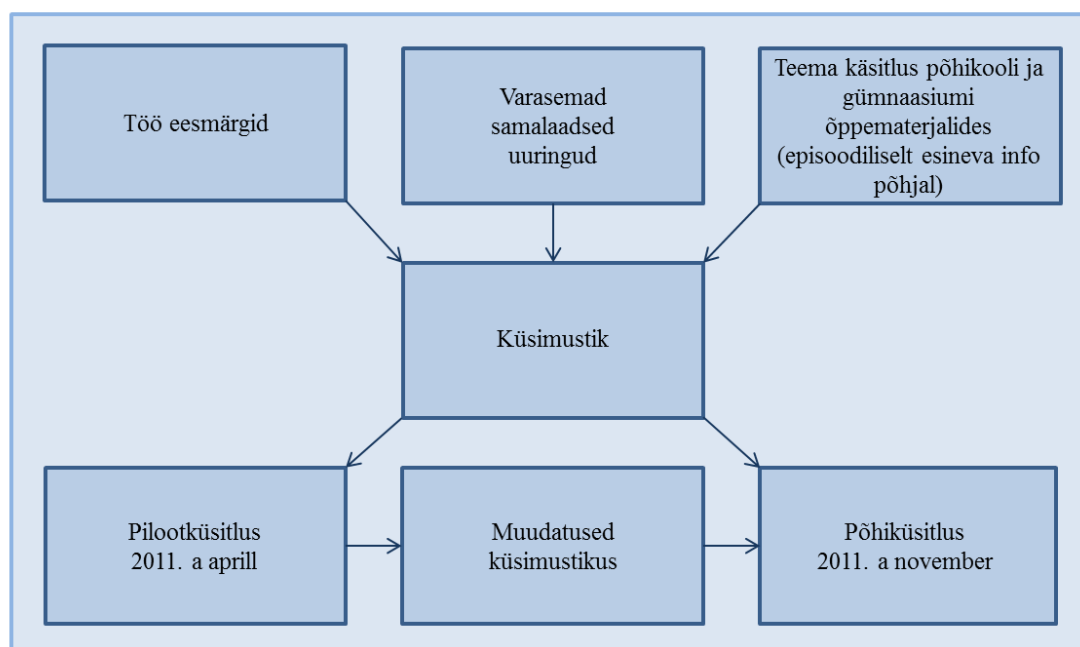
Võib öelda, et eestlased on keskmisest Euroopa Liidu kodanikust hinnatundlikumad ning toidu värskus on neile väga oluline. Kuna eestlaste vastuvõtlikkus toiduga seotud infole on pigem madal, on eriti tähtis alustada selleteemalist harimist juba varakult.

2 METOODIKA JA VALIM

2.1 Uuringu planeerimine

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida, millised on õpilaste teadmised ja arusaamad kohalikust toidust ning millised on toidukaupade tarbimiseelistused sõltuvalt päritolumaast. Samuti oli eesmärgiks selgitada, kus ja mil määral on õpilaste meelest vaja kohaliku toidu teemat õppetöös käsitleda.

Uurimise meetodiks valiti anonüümne kirjalik küsitlus, mille koostamisel olid aluseks töö eesmärgid ning varasemad samalaadsed uuringud. Samuti kasutati küsimuste koostamisel õppekirjanduses esinevat episoodilist informatsiooni antud teema valdkonnas.

Joonis 4. Uurimistöö disain.

Pilootuuring viidi läbi 2011. aasta aprillis Rakvere Eragümnaasiumi ning Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi 11. klassides. Pilootküsitlusega taheti kontrollida, kui kaua võtab õpilastel küsimustiku täitmine aega, kas kõik küsimused on õpilastele arusaadavad ning samuti sooviti pilootuuringu abil saada esmane ülevaade õpilaste vastustest. Koostatud küsimustik oli õpilastele enamjaolt mõistetav, kuid täpsustamist vajas küsimusele: „Milline on Sinu arvates põhiline kodumaise toidukauba tarbimisega seotud puudus?“ pakutud valikvastus „ükskõiksus“. Õpilaste vastuste analüüsimisel selgunud vastuolude põhjal võis järeldada, et valikvariant polnud õpilastele üheselt arusaadav. Valikvastust sai täiendatud järgnevalt: „ükskõiksus toodete päritolu suhtes“. Põhiuuring viidi läbi 2011. aasta novembris.

2.2 Valim

Käesoleva uurimistöö valimi moodustasid mugavusest lähtuvalt valitud nelja linnakooli ning kuue väikelinna ja aleviku kooli õpilased. Uuringusse valiti 11. klassi õpilased, kuna selles vanuses peaks õpilasel olema kujunenud selgemad toidukaupade tarbimisharjumused ning nad on läbinud õppekava Eesti põllumajanduse ning toiduainetööstuse teema.

Väljajagatud 300 küsitluslehest saadi tagasi 239 ehk 80%. Küsitluselehed jagati üheaegselt kogu klassile ainetunni ajal ning seega kuuluvad valimisse küsitluse ajal koolis olnud õpilased. Tulemuste analüüsimisel arvestati 238 (79%) küsitluslehe vastuseid. Analüüsil jäeti arvestamata ühe õpilase küsimustik, kuna sellel oli õpilase sugu märkimata. Vastanute seas oli 104 poissi ning 134 tüdrukut. Valimis oli 108 linnagümnaasiumide ning 130 väikelinna ja aleviku koolide õpilast. Linnagümnaasiumide hulka arvestati üle 3000 elanikuga ning väikelinna ja alevike gümnaasiumide hulka alla 3000 elanikuga asulate koolid. Õpilaste sooline jaotus koolide lõikes on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Uuringu valimisse kuulunud õpilaste jaotus kooligrupi ning soo järgi.

	Kool	Poisid	Tüdrukud	Kokku
Linna- koolid	Tartu Kivilinna Gümnaasium	14	22	36
	Rakvere Gümnaasium	16	13	29
	Rakvere Eragümnaasium	8	11	19
	Kunda Ühisgümnaasium	11	13	24
Väikelinna ja alevike koolid	August Kitzbergi nimeline Gümnaasium	9	17	26
	Vinni-Pajusti Gümnaasium	13	13	26
	Haljala Gümnaasium	9	11	20
	Kilingi-Nõmme Gümnaasium	17	18	35
	Tabivere Gümnaasium	1	4	5
	Lihula Gümnaasium	6	12	18
	KOKKU	104	134	238

2.3 Küsimustik

Küsimustik (lisa 2) koosnes neljateistkümnest küsimusest, mis jagunesid nelja tüüpi:

- 1) teadmispõhised küsimused (8 (1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11)), mis näitasid õpilaste teadmisi kohaliku toidu eelistest ja probleemidest ning toidumärgiste ja toidukauba päritolu tundmist. Teadmine eeldab mõistete ja faktide tundmist (Krull, 2000).
- 2) hoiakupõhised küsimused (9 (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9)), mis näitasid õpilaste tarbimiseelistusi sõltuvalt toidukauba päritolumaast. Õpilastel on vaja siin seostada ja rakendada teadmisi ning analüüsida oma tarbimisvalikuid (Krull, 2000).

- 3) teabeallika küsimus (1 (12)), mille eesmärgiks oli välja selgitada põhilised teabekanalid, mille kaudu õpilased on saanud infot kohaliku toidu teemade kohta.
- 4) hinnangute küsimused (2 (13, 14)), mis näitasid õpilaste hinnangut teema võimalikule käsitlemise erinevates õppeainetes ning selle käsitlemise ulatusele tulevikus. Hinnagute andmine eeldab õpilastelt otsuste tegemist ja eelneva põhjal järeldamist, kuivõrd vajalik kohaliku toiduga seotud info neile on (Krull, 2000).

Õpilastel kulus küsimustiku täitmiseks ligikaudu 20 minutit. Küsimustik oli anonüümne.

2.4 Andmeanalüüs

Antud uuringus kasutati andmete kogumiseks küsimustikku. Küsitluse käigus saadud andmed muudeti numbrilisteks näitajateks, et analüüsil oleks võimalik kasutada statistilisi meetodeid. Andmete korrastamiseks sisestati need tabelarvutusprogrammi *MS Excel*. Statistiline analüüs teostati programmis *SPSS 20.0 (Statistical Package for Social Studies)*. Teadmis põhistes küsimustes oli võimalik saada iga õige vastuse eest 1 punkti. Vale vastus või vastamata jätmine andis 0 punkti. Sama vastuse pakkumine, mis juba eelnevalt küsimustikus oli nimetatud, välja arvatud juhul, kui sellele oli lisatud endapoolseid selgitusi, andis samuti 0 punkti. Kokku oli võimalik teadmis põhiste küsimuste eest saada maksimaalselt 20 punkti. Kui valikvastuste puhul oli õpilane märkinud vähem variante, kui küsitud, siis arvestati andmeanalüüsil vaid õpilase poolt märgitud variante. Kui õpilane oli pakkunud küsitust rohkem variante, siis selle küsimuse tulemusi andmeanalüüsil ei arvestatud. Enesehinnangu küsimuste puhul oli hinnanguskaala Lickerti skaala järgi jaotunud viieks. Igale vastusevariandile omistati skaalal 1-5 väärtus ning vastusevariante hinnati väärtustega alates „5“- väga sageli; eelistan alati; lihtne; väga huvitatud kuni skaala teise otsani „1“- mitte kunagi; eelistan alati importtoidukaupu; keeruline; ei ole huvitatud.

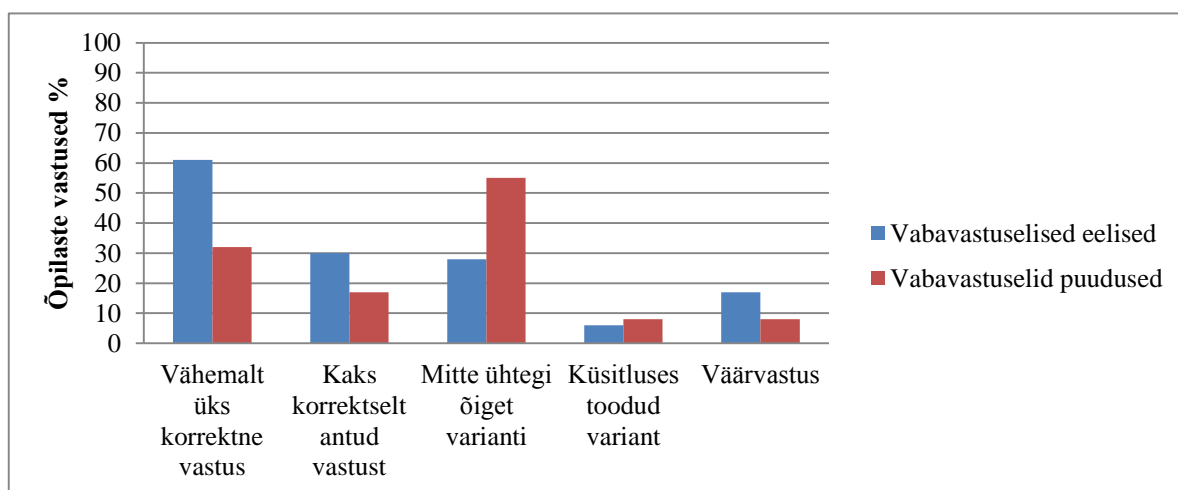
Erinevate valimite väärtuste võrdlemisel kasutati parameetrilise statistika meetodina sõltumatute valimite T-testi (*independent samples t-test*), kui tunnused vastasid normaaljaotusele. Kui tunnused ei vastanud normaaljaotusele või paiknesid järjestusskaalal, kasutati mitteparameetrilise statistika meetodina *Mann-Whitney U*-testi. Andmehulkade vaheliste seoste leidmiseks kasutati parameetrilist Pearsoni korrelatsioonanalüüsi (*Pearson` rank order correlation*) ning mitteparameetrilist Spearmani korrelatsioonanalüüsi (*Spearman`s rho*).

3 TULEMUSED JA ARUTELU

3.1 Teadmispõhiste küsimuste vastuste analüüs

Kasutatud küsimustikus (lisa 2) paluti esimeses kahes küsimuses õpilastel nimetada lisaks küsimustikus toodud variantidele vabavastuseliselt veel kahte kodumaise toidukauba tarbimise eelist ning kahte tarbimisega seotud puudust. Joonisel (joonis 5) on esitatud õpilaste esimese kahe vabavastuselise küsimuse vastuste osakaal vastuse õigsuse järgi.

Õpilased teadsid paremini kodumaise toidukauba tarbimisega seotud eeliseid. Kodumaist toiduainetööstust ning kohalikku toitu kajastatakse õppekirjanduses vähe. Kodumaise toidukauba eeliseid propageeritakse samas pidevalt meedias ja erinevates kampaaniates. Seega võib arvata, et õpilastel on vähem informatsiooni kohaliku toiduga seotud puudustest ning nende teadmised selle kohta tulenevad eelkõige tarbimiskogemustest.

Joonis 5. Õpilaste (n=238) esimese kahe vabavastuselise küsimuse vastuste osakaal vastuse õigsuse järgi.

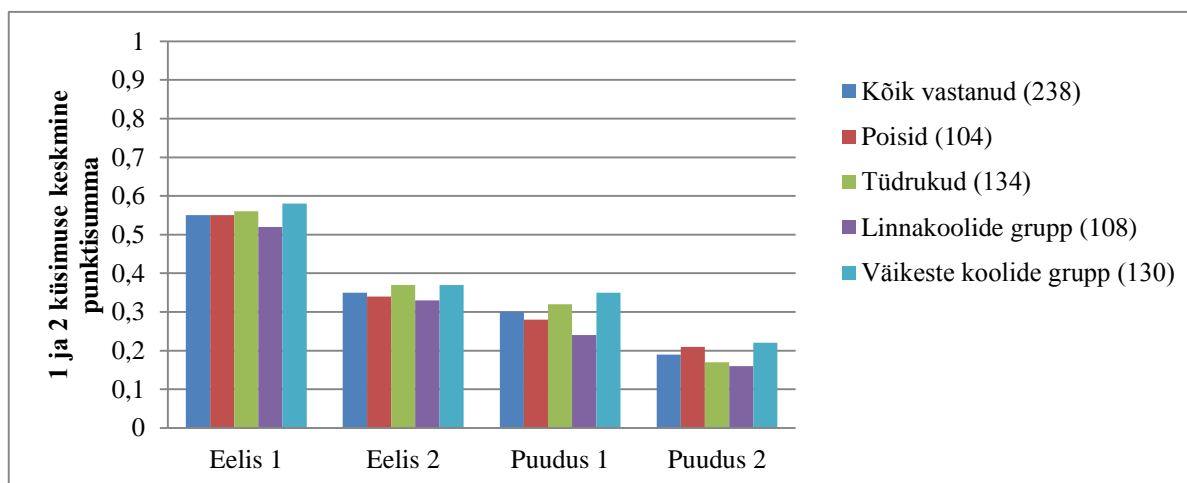
Vähemalt ühe korrektse kodumaise toidukauba eelise suutis anda 145 õpilast, 61% vastanutest, kellest 71 õpilast, 30% teadis nimetada kahte kodumaise toidukauba tarbimise eelist ning 74 õpilast, 31% vastas õigesti ühe kodumaise toidukauba tarbimise eelise. Mitte ühtegi eelist ei suutnud esitada 67 ehk 28% vastanutest. Üheksa õpilast, 9% esitas eelnevalt küsimustikus nimetatud variandi, mis näitab oma mõtete puudumist. Väärvastuse andis 18%, 19 õpilast.

Kokku oskasid küsitluses osalenud õpilased välja tuua 28 kodumaise toidukauba tarbimisega seotud eelist. Kõige sagedamini pidasid õpilased kodumaise toidukauba tarbimise eelisteks lisaks antud vastusevariantidele head maitset (20%), vähest säilitusainete sisaldust

(20%) ning kodumaise toidu head kvaliteeti (13%). Tulemused võimaldavad paralleelsele tõmmata Eesti Konjunkturiinstituudi poolt 2010. aastal läbi viidud uuringuga „Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused“, milles seostus tarbijatele kodumaise toidukaubaga eelkõige harjumuspärane maitse (Reiman jt, 2011).

Vähemalt ühe kodumaise toidukauba tarbimisega seotud puuduse nimetas 77 õpilast, seega 32% vastanutest, kellest 40 õpilast, 17% oskas öelda kahte puudust ning 37 õpilast, 16% nimetas ühte puudust. Üle poole vastanutest, 132 õpilast (55%) ei osanud nimetada ühtegi kodumaise toidukauba tarbimisega seotud puudust. Küsimustikus toodud variandi nimetas 20 õpilast (8%) ning 18 õpilast (8%) pakkus väärvastuse. Kokku osati nimetada 25 kodumaise toidukauba tarbimise puudust. Peamiseks kodumaise toidukauba tarbimise puuduseks peavad õpilased kohaliku toidukauba vähesust või puudumist. 15% õpilastest toob välja, et vajaliku kodumaist toidukaupa on poodides vähe või on see saadaval vaid teatud poodides. Kuna üle poole vastanutest (55%) on väikelinna või alevike gümnaasiumitest, siis võib arvata, et õpilaste arvamus kodumaise kauba vähesusest on tingitud maapiirkondade poodide väiksemast kaubavalikust. Samuti selgus Eesti Konjunkturiinstituudi poolt koostatud „Eesti toidukaupade positsioon siseturul“ ülevaatest, et 2010. aastal oli kodumaiste toidukaupade osakaal kaupluste sortimendis raskete majandustingimuste tõttu vähenenud (Liivaaug, 2010). Lisaks eelnevale toodi enam välja ka mõnede kodumaiste toidukaupade (puu- ja köögiviljad) hooajalisust (9%) ning kohaliku toidu vähest reklaami (5%), mistõttu ei osata seda otsida. Põhiliste väärvastustena oli kodumaise toidukauba tarbimise eelisena nimetatud sisutühje vastuseid, kus kirjutati, et kodumaine toidu eeliseks on selle kodumaisus. Puuduste juures esinesid väärvastustena üksikud väited või sõnad, mille puhul polnud võimalik nende sisu antud kontekstis mõista, nt tundmatu kaubamärk, rammusad, täpsustatud piirkond.

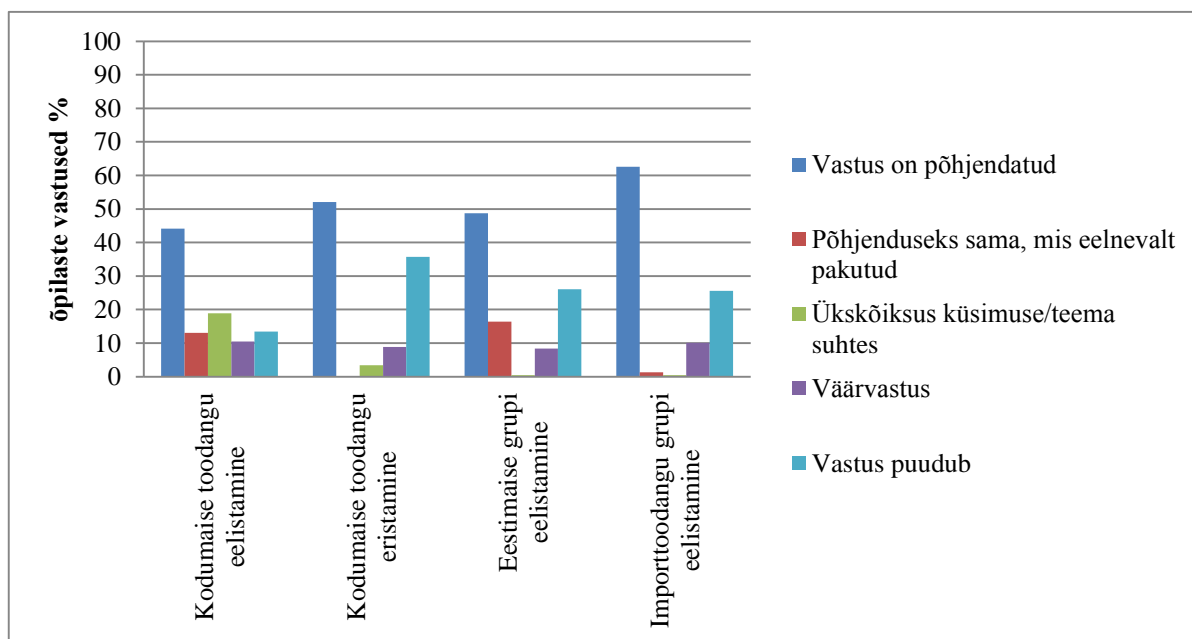
Joonisel (joonis 6) on esitatud õpilaste esimese kahe vabavastuselise küsimuse keskmine punktisumma soo ja koolide grupi järgi. Tulemused vastasid normaaljaotusele ning analüüsil kasutati sõltumatute valimite T-testi. Tüdrukud vastasid kolmel esimesel juhul poistest veidi paremini, kuid nende tulemuste vahel statistiliselt olulist erinevust ei olnud ($p > 0,05$). Väikelinnade ja alevike koolide õpilased said linnakoolide õpilastest paremaid tulemusi, kuid ka nende tulemuste vahel statistiliselt olulist erinevust ei ilmnunud ($p > 0,05$).

Joonis 6. Õpilaste (n=238) keskmised punktisummad 1. ja 2. vabavastuselisele küsimusele.

4., 5., 8. ja 9. küsimus on hoiakupõhised küsimused, mis näitavad õpilaste tarbimiseelistusi ning toidukauba eristamise lihtsust lähtuvalt selle päritolumaast. Kõigi nende küsimuste juures tuli õpilastel oma valikut vabavastuseliselt põhjendada. Korrektne vastus andis iga küsimuse juures ühe punkti. 4. ja 9. küsimuse tulemused vastasid normaaljaotusele ning andmeanalüüsil kasutati sõltumatute valimite T-testi. 5. ja 8. küsimuse tulemuste analüüsil kasutati mitteparameetrilist Mann-Whitney U-testi, kuna tulemused ei vastanud normaaljaotusele. Statistiliselt olulist erinevust linna- ning väikelinnade ja alevike koolide õpilaste, samuti ka poiste ja tüdrukute tulemustes ei esinenud ($p > 0,05$). Õpilaste 4., 5., 8. ja 9. vabavastuselise küsimuse vastuste osakaal vastuse õigsuse järgi on esitatud joonisel 7.

4. küsimuses tuli põhjendada toidukaupade tarbimise eelistusi sõltuvalt päritolumaast. 44% õpilastest esitas korrektse vastuse. Vastuste põhjal eristus selgelt teema suhtes ükskõiksete õpilaste grupp (19%) (joonis 7), kelle jaoks toidu päritolumaast pole oluline. Kõige sagedamini esitasidki õpilased põhjenduse, et nende jaoks on eelkõige oluline toidu maitse ja värskus ning muu pole nii oluline (9% vastanutest). Samuti peeti oluliseks teguriks toidu hinda (6% vastanutest). Ka Eesti Konjunkturiinstituudi poolt 2010. aastal teostatud uuringus „Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused“ toodi tarbijate ükskõikse suhtumise toidukaupade päritolusse põhjuseks lähtumist soodsamast hinnast (Reiman jt, 2011). 7% õpilastest põhjendas, et nende jaoks on oluline eelistada kodumaist toodangut, kuna see sisaldab vähem säilitusaineid kui importtoodang.

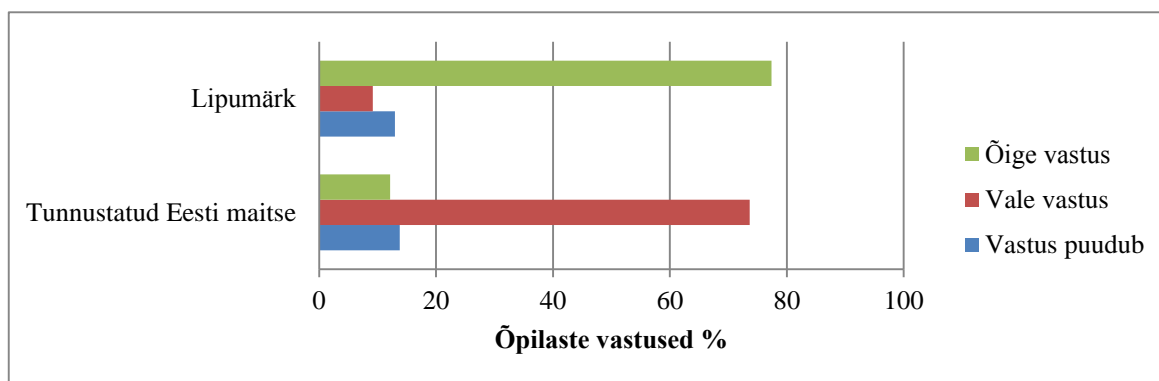
Joonis 7. Õpilaste (n=238) 4., 5., 8. ja 9. vabavastuselise küsimuse vastuste osakaal vastuse õigsuse järgi.

5. küsimuses pidid õpilased põhjendama kodumaise ja imporditud toidukauba eristamise lihtsust ning vastus oli põhjendatud 55% õpilastest. 36% õpilastest jättis vastuse andmata (joonis 7). Kuna suur osa (49%) õpilastest vastas, et nad uurivad toidukaupu ostes päritolumaad harva või mitte kunagi, siis võib eeldada, et antud küsimusele mittevastanute osakaal oli suur, kuna õpilased pole päritolumaa määramise võimalustest teadlikud. Enim pakuti vastuseks, et eristamise teevad keeruliseks kodumaise ning importtoodangu sarnane pakend ja välimus (7%). Eesti Konjunkturiinstituudi uuringust „Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused“ selgus, et tarbijad peavad põhiliseks toidukauba päritolu määramist keeruliseks muutvaks teguriks liiga väikeses kirjas tooteinfot (72%). Nimetatud uuringus vastas 25% tarbijatest, et pakendid ei eristu ning see tegur paiknes pingereas alles kuuendal kohal (Reiman jt, 2011). Kuna õpilased on nooremad kui Eesti Konjunkturiinstituudi uuringu keskmine valim, siis ei valmista neile liiga väikeses kirjas oleva info uurimine probleeme. Siiski oli ka seda põhjust pakkunud seitse õpilast (3%).

8. ja 9. küsimuses tuli õpilastel põhjenda, milliste toiduainegruppide puhul eelistab nende pere tarbida pigem eestimaist ning milliste toiduainegruppide puhul importtoodangut. Esimesel juhul andis korrektse põhjenduse 49% ning teisel juhul 63% õpilastest. Eestimaiste toiduainegruppide eelistamise põhjendusena pakuti palju (16%) (joonis 7) varasemalt küsimustikus (lisa 2) mainitud eeliseid. Enim nimetati, et kodumaiseid kaupu eelistatakse tarbida igapäevaste toiduainete puhul, millel on lühike säilivusaeg ning mis peaksid olema võimalikult värsked. Seda põhjust vastas 20% õpilastest. Importtoodangut eelistatakse

kaupade puhul, mida Eestis ei kasvatata, nt eksootilised puuviljad (17% vastanutest), või millede puhul on poodides saadaval suurem ja mitmekesisem valik, nt maiustused (18% vastanutest).

10. vabavastuselises küsimuses pidid õpilased Eestis kasutusel olevate kohaliku päritolu tähistavatele kaubamärkidele – Tunnustatud Eesti maitse märk ja Lipumärk, tähendused andma. Märkide tundmise eest oli võimalik saada maksimaalselt kaks punkti.

Joonis 8. Õpilaste (n=238) 10. vabavastuselise küsimuse vastuste osakaal vastuse õigsuse järgi.

Joonisel 8 on esitatud õpilaste märkide tundmise osakaal vastuse õigsuses järgi. Vaid 12% õpilastest teadis Tunnustatud Eesti maitse märgi tähendust (joonis 8). Tunnustatud Eesti Maitse päritolumärk antakse toodetele, mille põhitooraine on 100%-liselt eestimaise päritoluga ning mis on edukalt läbinud laboratoorse ja sensoorse hindamise (Põllumajandusministeerium). Antud töös loeti õigeks vastused, kus toodi välja toodangu kodumaine tooraine/päritolu ning kvaliteet. Selle küsimuse juures esines massiliselt väärvastuseid (77% vastanutest) (joonis 8). Õpilased lasid end eksitada „Tunnustatud Eesti maitse“ tekstist pääsukese pildi kohal ning pakkusid, et märk antakse toodetele, mis on pälvinud kellegi, nt Eesti rahva poolt tunnustuse või on saavutanud mõnel konkursil võidu. Eesti Konjukturiinstituudi uuringus „Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused“ samas hinnati Tunnustatud Eesti maitse märk tarbijate poolt tuntumaiks toidumärgiseks. Tulemusi mõjutab kasutatud meetodikate erinevus. Eesti Konjukturiinstituudi uuringus paluti tarbijatel märkida ankeeti ainult jah-vastus, kui nad vastavat märgist teavad. Märki sisulist tähendust vastajad seletama ei pidanud (Reiman jt, 2011). Seega võib Tunnustatud Eesti maitse märk küll mõjutada tarbijate ostuotsust, kuid märgi tegelikku tähendust ei teata.

Lipumärk antakse toodetele, mis on valmistatud Eesti toiduainetööstuse ettevõtetes eestimaalaste poolt eestimaalaste maitseelistusi ja traditsioone silmas pidades (Eesti Toiduainetööstuse Liit). Antud küsimusele oli õpilastel lihtsam vastata, kuna õigeks loeti vastused, milles toodi välja toodangu eestimaisus/kodumaisus ning seda oli õpilastel Eesti lipu kujutisest lihtne tuletada. Kuna Lipumärgiga tähistatud tooted võivad olla toodetud nii kodumaisest kui importtoorainest, siis loeti valeks vastused, mis omistasid Lipumärki Eesti toorainest toodetud kaupadele. 78% õpilastest teadis märgi tähendust ning väärvastuseid andis vaid 9% vastanutest. Vastus jäeti märkimata mõlemi märgise juures enam-vähem ühtlaselt, pääsukesemärgil 14% ning Lipumärgil 13% (joonis 8) vastanutest.

Pääsukesemärgi vastuseid analüüsiti Mann-Whitney U-testiga, sest tunnused ei vastanud normaaljaotusele. Linnakoolide õpilased (17%) teadsid märkide tähendust paremini võrreldes väikelinna ja alevike koolide õpilastega (8%), kuid statistiliselt olulist erinevust ei esinenud ($p>0,05$). Tüdrukute (12%) ja poiste (13%) vastused olid enam-vähem ühtlase tasemega.

Lipumärgi andmed vastasid parameetrilisele statistikale ja analüüsiks kasutati sõltumatute valimite T-testi. Selles küsimuses olid linnakoolides käivate õpilaste tulemused (keskmine 0,86) statistiliselt oluliselt paremad ($t=2,941$; $p<0,05$) võrreldes väikelinna ja alevike õpilaste omadega (keskmine 0,71). Tüdrukud (keskmine 0,82) teadsid Lipumärgi tähendust poistest (keskmine 0,72) paremini, kuid statistiliselt olulist erinevust ei esinenud ($t=-1,804$; $p>0,05$). Linnakoolides õppivate laste päritolumärkide tundmine on parem, kuna suurtes poodides on rohkem märgiseid, millele juhitakse poodides pidevalt toimuvate kampaaniate käigus ostjate tähelepanu.

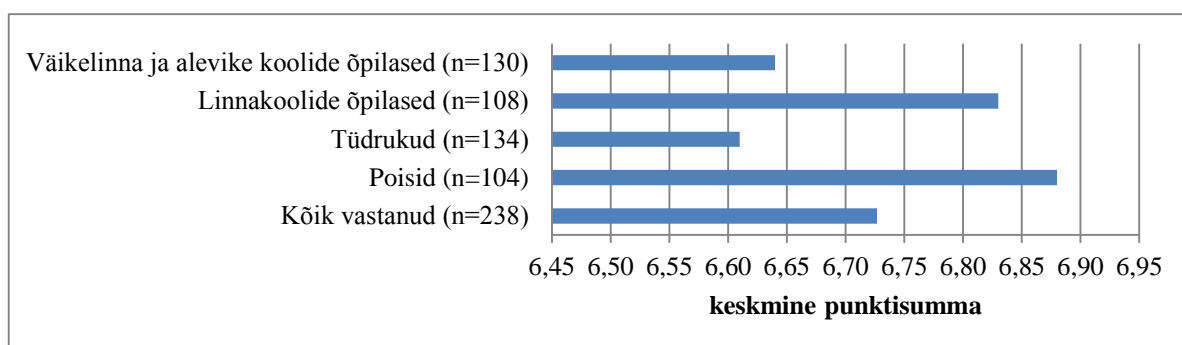
11. küsimuses pidid õpilased määrama, millised loetletud kaupadest on toodetud Eestis ning millised on imporditud mujalt. Küsimustikus (lisa 2) on valitud noortepäraseid tooted, mida tarbivad kõik vastanud ühtemoodi. Õigesti vastanud õpilaste vastuste summa ja osakaal toodete kaupa on esitatud tabelis 2. Keskmiselt vastati 67 % õigesti, mis näitab, et õpilastel on reaalne kaubatundmine olemas. Kõige paremini osati antud toodetest Farmi kohupiimakreemi rosinatega ning Nestea jäätee sidruni päritolu eristada. Tabelist 2 torkab silma, et selge vahe on Starteri energiajoogi (29%) ning Balsnack Viguri kartulikrõpsude (14%) päritolumaa tundmises. Need tooted ei eristu teiste samalaadsete toodete hulgast. Õpilaste vastuste summad ja osakaalud toodete, soo ning kooligrupi kaupa esitati lisas (lisa 3). Maksimaalselt oli 11. küsimuses võimalik saada kümme punkti. Tulemuste analüüsiks kasutati sõltumatute valimite T-testi, kuna andmed vastasid normaaljaotusele. Poiste tulemused (keskmine 6,88)

olid paremad tüdrukute tulemustest (keskmine 6,61), kuid nende tulemuste vahel statistiliselt olulist erinevust ei leitud ($t=1,245$; $p>0,05$).

Tabel 2. 11. küsimusele õigesti vastanud õpilaste vastuste summa ja osakaal toodete järgi. Σ -vastuste summa, %-osakaal vastuste hulgas.

Nr	Toidukaup	Kõik vastanud (n=238)	
		Σ	%
1	Farmi kohupiimakreem rosinatega	228	95
2	Hellus Haps marjajogurt	195	82
3	Kadarbiku Päikese smuuti	156	65
4	Balsnack Viguri kartulikrõpsud	33	14
5	Laima Vanilje sefiir	184	77
6	Selga tiramisu küpsised	155	65
7	Aura Fruit sidruni gas.vesi mulliga	186	78
8	Starter energiajook	69	29
9	Nestea Jäättee sidruni	218	91
10	Balbiino mandlitega Classic koorejäätis	177	74
	KOKKU	1601	67

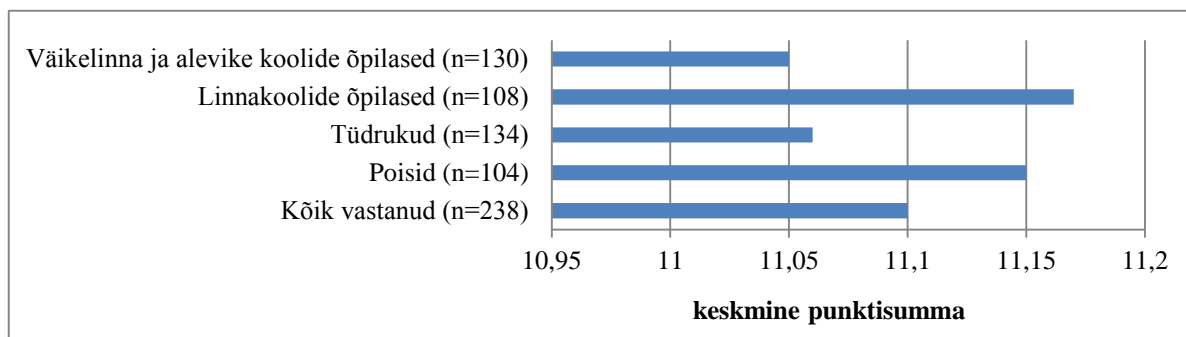
Linnakoolide õpilased (keskmine 6,83) olid vastanud paremini väikelinna ja alevike koolide õpilastest (keskmine 6,64), kuid needki tulemused statistiliselt olulisel määral ei erinenud ($t=0,933$; $p>0,05$). Joonisel (joonis 9) on esitatud õpilaste keskmised punktisummad 11. küsimusele lähtudes soost ja kooligrupist.

Joonis 9. Õpilaste keskmised punktisummad 11. küsimusele soo ja kooligrupi järgi.

Maksimaalselt oli teadmispõhiste küsimuste eest võimalik saada 20 punkti. Joonisel (joonis 10) on antud õpilaste teadmispõhiste küsimuste tulemused kokku soo ja kooligrupi järgi. Tulemused vastasid normaaljaotusele ning seega kasutati andmeanalüüsil sõltumatute valimite T-testi ning Pearsoni korrelatsioonanalüüsi. Keskmiselt said õpilased 11,10 punkti. Poiste tulemused olid tütarlastega võrreldes veidi kõrgemad (keskmine vastavalt 11,15 ja 11,06), kuid erinevused jäid statistiliselt ebaoluliseks ($t=0,233$; $p>0,05$). Linnakoolide

õpilased oskasid tuua rohkem õigeid vastuseid (keskmiselt 11,17) võrreldes väikelinna ja alevike koolide õpilastega (keskmine 11,05), kuid statistiliselt olulist erinevust taas ei esinenud ($t=0,299$; $p>0,05$).

Joonis 10. Õpilaste teadmispõhiste küsimuste tulemused soo ja kooligrupi järgi.

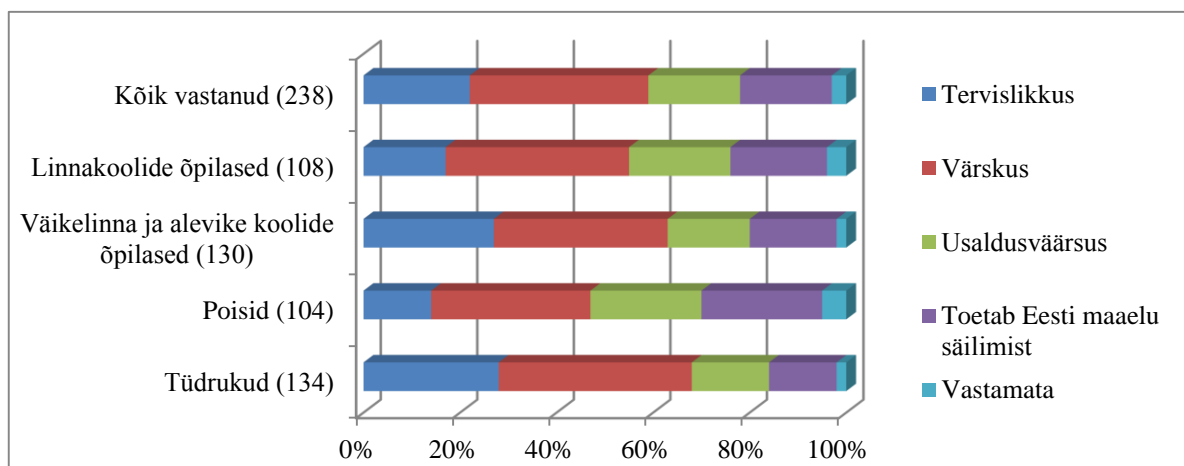
Õpilased, kes teadsid paremini kaupade päritolu ning toidumärgiseid, oskasid ka oma valikuid paremini põhjendada. Põhjenduste punktisumma ning märgiste ja kaupade tundmise punktisumma vahel oli statistiliselt oluline seos ($p<0,01$). Tulemustevaheline seos on nõrk, kuna $r<0,3$ ($r=0,223$). Teadmispõhiste küsimuste tulemused kooligrupi ning soo järgi on toodud lisas (lisa 4).

3.2 Hoiakupõhiste küsimuste vastuste analüüs

Hoiakupõhiste küsimustega sooviti selgitada õpilaste tarbimiseelistusi lähtuvalt päritolumaast. Et arvandmed olid järjestusskaalal, kasutati mitteparameetrilise andmeanalüüsi meetodeid, Mann-Whitney U-testi ning Spearmani korrelatsioonanalüüsi.

1. küsimuses paluti õpilastel valida etteantud loetelust nende arvates põhilisim kodumaise toidukauba tarbimise eelis. Etteantud võimalikke vastusevariante oli kokku neli: tervislikkus, värskus, usaldusväarsus ning Eesti maaelu säilimise toetamine. Joonisel (joonis 11) on esitatud kodumaise toodangu tarbimiseeliste sagedus (%) õpilaste kooligrupi ja soo järgi. Enim seostati kodumaist toodangut värskusega, seda pakkus 37% õpilastest. Ülejäänud vastusevariante pakuti üsna samas mahu: tervislikkus 22%, usaldusväarsus 19% ning 19% vastanutest toetab maaelu säilimist. Nii linnakoolide õpilaste ning väikelinna ja alevike koolide õpilaste kui ka poiste ja tüdrukute vastustes ilmnis suurim erinevus suhtumises kodumaise toodangu tervislikkusesse. Väikelinna ja alevike koolide õpilased (27%) seostasid märksa enam kodumaist toitu tervislikkusega kui linnakoolide õpilased (17%). Tüdrukud (28%) olid samuti poistest (14%) enam tervislikkuse aspekti välja toonud. Ilmselt tarbivad

väikelinnade ja alevike koolide õpilased enam isekasvatatud toiduaineid kui linnakoolide õpilased ning seega olles rohkem kursis toidutootmise ja kasvatamise eripäradega, peavad ka kohalikku toitu tervislikumaks. Tüdrukud samas pööravad enamasti juba loomupäraselt toidu tervislikkusele poistest enam tähelepanu.

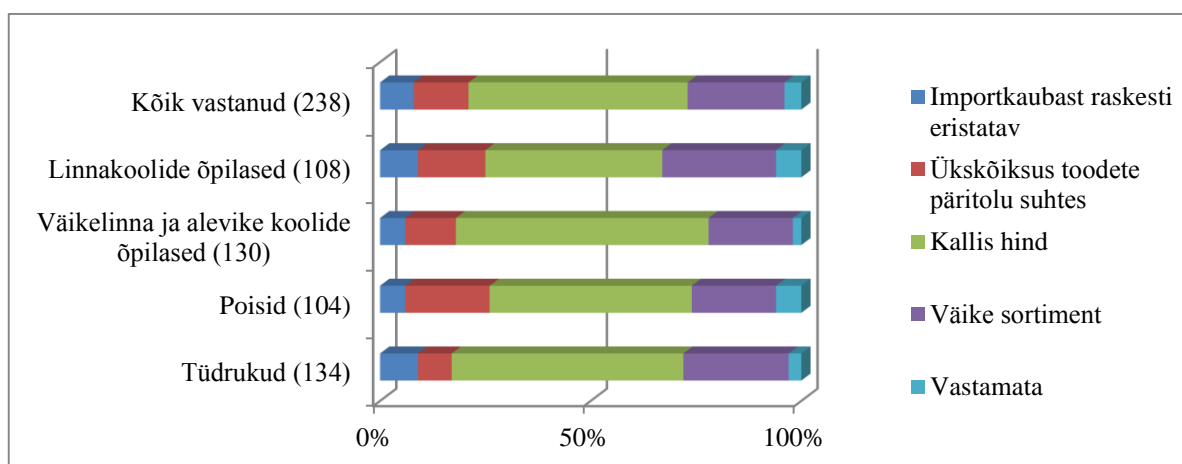

Joonis 11. Kodumaise toodangu tarbimiseeliste sagedus (%) õpilaste kooligrupi ja soo järgi.

2. küsimuses tuli õpilastel valida nende arvates põhilisim kodumaise toidukauba tarbimise puudus. Etteantud võimalikud vastusevariandid olid importkaubast raskesti eristatavus, ükskõiksus toodete päritolu suhtes, kallis hind ning väike sortiment.

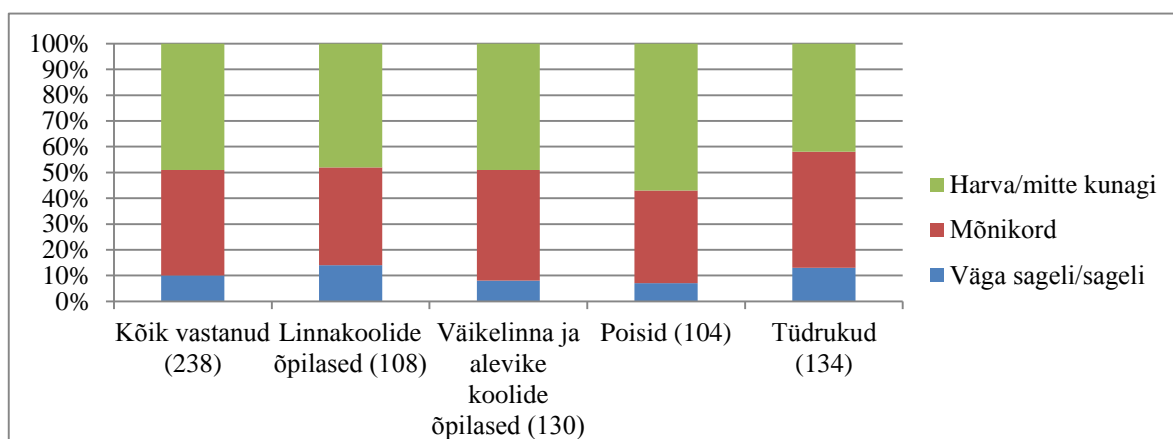
Joonisel (joonis 12) on esitatud kodumaise toodangu tarbimise puuduste sagedus (%) õpilaste kooligrupi ja soo järgi. Suurimaks kodumaise toodangu puuduseks peetakse importtoodangust kallimat hinnaklassi. 52% õpilastest tõi välja kodumaise toodangu kalli hinna. Ligi viiendik vastanutest (23%) leiab, et kohaliku toodangu osakaal poodide sortimendis on väike. 13% õpilastest arvas, et puuduseks on ükskõiksus toodete päritolu suhtes, 8% valis importtoodangust raskesti eristatavuse ning 4% õpilastest jättis vastamata. Poisid (20%) on ükskõiksemad toidukaupade päritolu suhtes kui tüdrukud (8%). Jooniselt on näha (joonis 12), et oluliselt eristub väikelinna ja alevike koolide ning linnakoolide õpilaste suhtumine toidukauba maksumusse. Väikelinnade ja alevike koolide õpilased (60%) on märksa hinnatundlikumad võrreldes linnakoolide õpilastega (42%). Enamasti makstakse linnades inimestele kõrgemat palka kui väikemates asulates. Samuti on maapoodides kallimad hinnad, mis on tingitud väiksemast konkurentsist ja tarbijaskonnast. Lisaks on suuremates poodides tihti erinevaid sooduspakkumisi.

Küsimustiku (lisa 2) 1. ja 2. küsimuse, milles paluti õpilastel nimetada nende arvates põhiline kodumaise toidukauba tarbimise eelis ning puudus, vastuste nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii soo kui kooligrupi järgi on esitatud lisa (lisa 5).

Joonis 12. Kodumaise toodangu tarbimise puuduste sagedus (%) õpilaste kooligrupi ja soo järgi.

Küsimustiku (lisa 2) 3. küsimuses taheti teada, kui sageli uurivad õpilased toidukaupu ostes nende päritolumaad. Selleks paluti õpilastel märkida kõige sobivam vastus etteantud viie variandi seast: väga sageli, sageli, mõnikord, harva ja mitte kunagi.

Joonis 13. Toidukaupade päritolumaad uurimise sagedus (%) õpilaste (n=238) kooligrupi ja soo järgi.

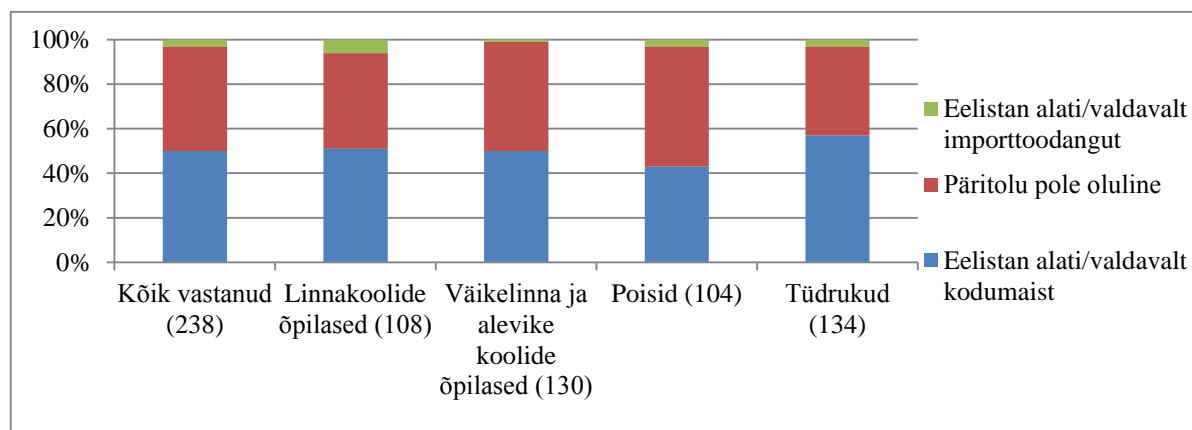
Joonisel (joonis 13) on esitatud õpilaste vastusevariantide osakaal (%) tarbimiskäitumist hinnanud küsimusele vastamises soo ja kooligrupi järgi ning vastuste nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii soo kui kooligrupi järgi on välja toodud lisa (lisa 6). Ligi pooled õpilastest (51%) uurivad toidukaupu ostes nende päritolumaad. Linnakoolide õpilaste (52%) ning väikelinna ja alevike koolide õpilaste (51%) vastused olid suhteliselt kattuvad. Kui õpilasi toidukauba päritolumaad huvitab, siis nad seda ka uurivad, olenemata elukoha või toidupoe suurusest. Samas pööravad tüdrukud toidukaupade ostmisel (58%) nende päritolumaale tunduvalt rohkem tähelepanu kui poisid (43%). Tüdrukute tulemused erinesid

poiste tulemustest statistiliselt olulisel määral ($U=5602,0$; $p<0,05$). Tulemusi saab seostada esimese kahe küsimuse vastustega, mille põhjal samuti järeldub, et tüdrukud teevad oma toitumisalased valikud läbimõeldumalt kui poisid.

Õpilased, kes toidukaupu ostes uurivad nende päritolumaad, teavad paremini toidumärgiseid ja kaupade päritolumaad ning oskavad enam ka oma vastuseid põhjendada. Päritolumaad uurimise ja teadmispõhiste küsimuste tulemuste vahel oli nõrk statistiliselt oluline seos, kuna $\rho<0,3$ ($\rho=0,276$) ning $p<0,01$.

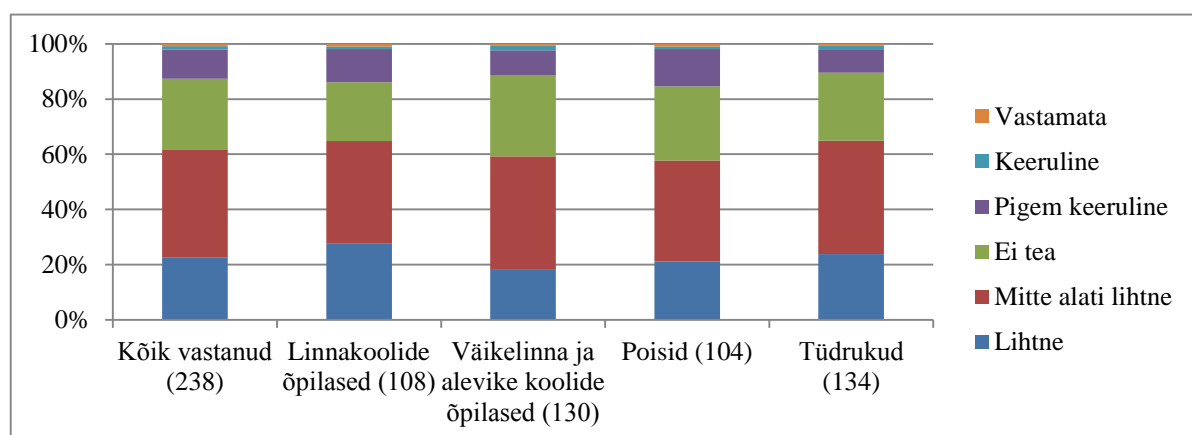
4. küsimuses uuriti, kuivõrd oluline on õpilaste jaoks toidukaupade tarbimisel eelistada kodumaist toodangut. Õpilastel tuli taas märkida kõige sobivam vastus etteantud viie variandi seast: eelistan alati, eelistan valdavalt, pole oluline, eelistan valdavalt importtoidukaupu ja eelistan alati importtoidukaupu. Joonisel (joonis 14) näidatakse toidukaupade tarbimisel kodumaise toodangu eelistamise sagedus (%) soo ja kooligrupi järgi. Vastuste nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii soo kui kooligrupi järgi on välja toodud lisas (lisa 7). Selgus, et pooled Eesti õpilastest eelistavad kodumaist toodangut. Tulemused kattusid Eesti Konjunkturiinstituudi 2010. aasta uuringuga „Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused“, milles selgus, et kohaliku toidu eelistajate hulk 18- kuni 30-aastaste vastanute seas moodustas 2010. aastal 54% (Reiman jt, 2011). Tüdrukute jaoks on toidu kodumaine päritolu olulisem kui poiste jaoks. 57% tüdrukutest ning 47% poistest eelistab kodumaist toodangut. Tulemused polnud siiski statistiliselt olulisel määral erinevad ($p>0,05$). Importtoidu eelistajate segment on väike (3% vastanutest) ning tüdrukute ja poiste seas ühtlane. Linnakoolide ning väikelinna ja alevike koolide õpilaste vastused olid suhteliselt kattuvad. Jooniselt 14 on siiski näha, et linnakoolide õpilaste seas on importtoidu eelistajate osakaal mõnevõrra suurem kui väikelinna ja alevike koolide õpilastel, vastavalt 6% ning 1% vastanutest. Linnapoodides on enamasti müügil suurem valik eksootilisi kaupu, nt puuvilju, millest linnakoolide õpilased oma valikus lähtuda võivad.

Need õpilased, kelle jaoks on oluline toidukaupade tarbimisel eelistada kodumaist toodangut, uurivad toidukaupu ostes nende päritolumaad. Tunnuste vahel on statistiliselt oluline keskmise tugevusega seos, kuna $0,3<\rho<0,7$ ($\rho=0,438$) ning $p<0,01$. Vastavad tulemused on esitatud lisas 8.

Joonis 14. Toidukaupade tarbimisel kodumaise toodangu eelistamise sagedus (%) õpilaste soo ja kooligrupi järgi.

5. küsimuses sooviti teada, kas õpilaste arvates on kodumaise ja imporditud toidukauba eristamine lihtne või keeruline ning valida tuli viie etteantud variandi seast: lihtne, mitte alati lihtne, ei tea, pigem keeruline, keeruline. Joonisel (joonis 15) on toodud õpilaste vastusevariantide osakaal (%) soo ja kooligrupi järgi.

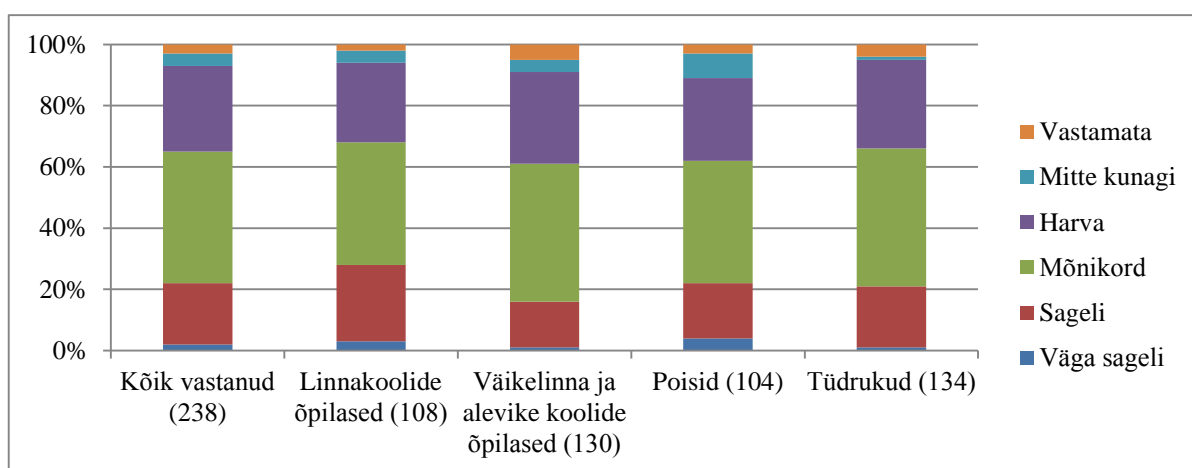

Joonis 15. Toidukaupade päritolu eristamise keerukuse sagedus (%) õpilaste soo ja kooligrupi järgi.

Jooniselt 15 on näha, et õpilaste jaoks on kodumaise- ja importtoidukauba eristamine pigem lihtne. 23% õpilastest pakkus, et eristamine on lihtne ning 39%, et mitte alati lihtne. Tüdrukute ja poiste vastustes olulisi erinevusi ei esinenud. Linnakoolide õpilaste jaoks on kodumaise- ja importtoidu eristamine lihtsam kui väikelinna ja alevike koolide õpilastele. 28% linnakoolide õpilastest ning 18% väikelinna ja alevike koolide õpilastest pakkus, et toidukaupade päritolu eristamine on lihtne. Statistiliselt olulist erinevust siiski ei esinenud ($p > 0,05$). Vastuste nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii soo kui kooligrupi järgi on välja toodud lisas (lisa 9).

Eesti Konjunkturiinstituudi 2010. aasta uuringus „Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused“ leiti, et kodumaise ja imporditud toodangu eristamine on tarbijate jaoks keeruline ning 88% vastanutest koges toidukaupade päritolumaa eristamisel raskusi (Reiman jt, 2011). Noorte jaoks on päritolumaa eristamine lihtsam, kuna väikeses kirjas lugemine neile raskusi ei valmista ning nad on üldiselt enam avatud uuele infole.

6. küsimuses uuriti, kui sageli on õpilased toidukaupu ostes tähele pannud toidumärgiseid. Selleks paluti õpilastel märkida kõige sobivam vastus etteantud viie variandi seast: väga sageli, sageli, mõnikord, harva ja mitte kunagi. Enamik õpilasi (93%) oli toidumärgiseid märganud. Jooniselt (joonis 16) selgub, et tüdrukud on toidumärgiseid rohkem tähele pannud kui poisid. 95% tüdrukutest ning 91% poistest oli toidumärgiseid märganud.

Joonis 16. Toidumärgiste märkamise sagedus (%) õpilaste soo ja kooligrupi järgi.

Linnakooli õpilased (94%) märkasid veidi rohkem toidumärgiseid kui väikelinna ja alevike koolide õpilased (91%). Linnakoolide õpilaste jaoks on toidukaupade päritolu eristamine ning toidumärgiste märkamine lihtsam, kuna suuremates poodides on märgiseid rohkem ning neile juhitakse poodides toimuvate kampaaniate käigus tähelepanu.

Õpilased, kes märgiseid enam tähele olid pannud, teadsid ka paremini toidumärgiste tähendust. Märgiste märkamise ning märgiste tundmise vahel oli statistiliselt oluline nõrk seos, kuna $p < 0,3$ ($p = 0,204$) ning $p < 0,01$. Märgiseid on enam tähele pannud õpilased, kes eelistavad kodumaist toodangut, uurivad toidukaupu ostes nende päritolumaad ning peavad kodumaise ja imporditud toidukauba eristamist lihtsaks. Märkide märkamise ja kõikide teiste nimetatud tegurite vahel oli statistiliselt oluline seos ($p < 0,01$). Märgiste märkamise ja päritolumaa uurimise vahel oli keskmise tugevusega seos, $0,3 < p > 0,7$ ($p = 0,312$). Märgiste märkamine ning kodumaise toodangu eelistamise olulisus ($p = 0,214$) ja toidukaupade päritolu eristamise lihtsus ($p = 0,175$) olid nõrgas seoses ($p < 0,3$). Eeltoodud tunnuste vaheliste seoste

võrdlus Spearmani korrelatsioonanalüüsiga on esitatud lisa (lisa 8). 6. küsimuse vastuste nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii soo kui kooligrupi järgi on samuti välja toodud lisa (lisa 10).

Küsimustiku (lisa 2) 7. küsimuses uuriti õpilastelt, milliseid Eestis toodetud toiduaineid ostab nende pere sageli (igapäevaselt) ning 8. küsimuses sooviti teada, milliste toiduainegruppide puhul eelistavad nad tarbida pigem eestimaist. 7. küsimus oli vaba-vastuseline ning õpilastel oli võimalik nimetada kolm toodet ja tootjat. 7. küsimuse vastused kategoriseeriti kümnesse toiduainegruppi. Õpilaste perede poolt igapäevaselt ostetavate Eestis toodetud toiduainetegruppide nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii kooligrupi kui soo järgi on esitatud tabelis (tabel 3).

Tabel 3. Õpilaste perede poolt igapäevaselt ostetavate kodumaiste toiduainetegruppide nimetamise sagedus ja osakaal kooligrupi ja soo järgi. Σ -vastuste summa, %-osakaal vastuste hulgas.

Vastusevariant	Kõik vastanud (n=238)		Linna koolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Piim ja piimatooted	282	40	128	40	154	40	115	37	167	42
Leiva- ja saiatooted	187	26	75	23	112	29	84	27	103	26
Liha ja lihatooted	86	12	33	10	53	14	37	12	49	12
Köögiviljad	40	6	26	8	14	4	21	7	19	5
Puuviljad	2	0	1	0	1	0	0	0	2	1
Kala ja kalatooted	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Maiustused	26	4	11	3	15	4	10	3	16	4
Joogid	13	2	6	2	7	2	4	1	9	2
Munad	15	2	7	2	8	2	9	3	6	2
Muud tooted	11	1	5	2	6	2	5	2	6	2
Vastamata	48	7	31	10	17	4	24	8	24	6
KOKKU	710	100	323	100	387	100	309	100	401	100

Tabelist 3 lähtub, et kõige enam ostetakse kodumaiseid piima ja piimatooted (40%), järgnevad leiva- ja saiatooted (23%) ning liha ja lihatooted (12%). Nii poiste ja tüdrukute kui ka linna-, väikelinna ja alevike koolide õpilaste vastuste pingerida on nende toiduainegruppide puhul ühesugune. Neljandal kohal baseeruvad kodumaised köögiviljad (6%). Väikelinna ja alevike koolide õpilastel oli pingereas köögiviljade asemel napilt neljandal kohal maiustused. Võimalik, et köögivilja kasvatatakse maal ise või siis saadakse

tuttavatelt. Samuti on värske köögivilja säilimisaeg üsna lühike, mistõttu seda maapoodides ka vähem pakutakse. Maiustused seevastu säilivad küllaltki pikka aega.

8. küsimuses paluti õpilastel märkida kolm kõige sobivamat vastust etteantud seitsme variandi seast: puuviljad ja marjad, köögiviljad, piim ja piimatooted, leiva- ja saiatooted, liha ja lihatooted, kala ja kalatooted ning maiustused. Õpilaste perede poolt eelistatavate eestimaiste toiduainetegruppide nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii soo kui kooligrupi järgi on esitatud tabelis (tabel 4).

Tabelist 4 selgub, et õpilased eelistavad kõige enam kodumaist piima ja piimatooteid (27%), järgnevad liha ja lihatooted (23%), leiva- ja saiatooted (20%) ning köögiviljad (12%). Antud toiduainetegruppide pingerida oli ühesugune nii soo kui ka kooligrupi lõikes.

Tabel 4. Õpilaste perede poolt eelistatavate eestimaiste toiduainetegruppide nimetamise sagedus ja osakaal kooligrupi ja soo järgi. Σ -vastuste summa, %-osakaal vastuste hulgas.

Vastusevariant	Kõik vastanud (n=238)		Linna koolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Puuviljad ja marjad	44	6	15	5	29	7	17	5	27	7
Köögiviljad	83	12	39	12	44	11	33	11	50	12
Piim ja piimatooted	196	27	95	29	101	26	84	27	112	28
Leiva- ja saiatooted	143	20	64	20	79	20	65	21	78	19
Liha ja lihatooted	162	23	77	24	85	22	75	24	87	22
Kala ja kalatooted	27	4	13	4	14	4	9	3	18	4
Maiustused	13	2	5	2	8	2	6	2	7	2
Vastamata	46	6	16	5	30	8	23	7	23	6
KOKKU	714	100	324	100	390	100	312	100	402	100

7. ja 8. küsimuse vastuste võrdlemisel selgub, kuidas vastab õpilaste perede reaalne ostukäitumine nende ootustele. Kodumaiste toidukaupade, mida õpilaste pered igapäevaselt ostavad, ning toidukaupade, mille puhul nad eelistavad tarbida pigem kodumaist toodangut, pingeread on esitatud tabelis (tabel 5).

Tabel 5. Õpilaste (n=238) pere poolt igapäevaselt ostetavate kodumaiste toidukaupade ning nende poolt eelistatavate kodumaiste toidukaupade pingeread.

	Kodumaised toiduained, mida õpilaste pered igapäevaselt ostavad	Toiduained, mille puhul õpilaste pered eelistavad tarbida pigem kodumaist
1	Piim ja piimatooted	Piim ja piimatooted
2	Leiva- ja saiatooted	Liha ja lihatooted
3	Liha ja lihatooted	Leiva- ja saiatooted
4	Köögiviljad	Köögiviljad

Tabelist 5 lähtub, et piima ja piimatoodete puhul eelistavad õpilaste pered enamasti kodumaist toodangut ning ka ostavad neid tooteid kõige enam. Pingereas on teise ja kolmanda koha vahetanud liha ja lihatooted ning leiva- ja saiatooted. Kui eelistatakse pigem kodumaiseid liha ja lihatooteid ning seejärel leiva- ja saiatooteid, siis tarbimisel lähtutakse ilmselt pigem hinnast ning ostetakse igapäevaselt eelkõige eestimaiseid leiva- ja saiatooteid ning vähem liha ja lihatooteid. Neljandal kohal on mõlemas pingereas kodumaised köögiviljad.

Küsimustiku (lisa 2) 9. küsimuses uuriti õpilastelt, milliste toiduainegruppide puhul eelistab nende pere tarbida pigem importtoodangut. Sarnaselt 8. küsimusele paluti õpilastel ka siin märkida kolm kõige sobivamat vastust etteantud seitsme variandi seast: puuviljad ja marjad, köögiviljad, piim ja piimatooted, leiva- ja saiatooted, liha ja lihatooted, kala ja kalatooted ning maiustused. Õpilaste pere poolt eelistatavate imporditud toiduainetegruppide nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii kooligrupi kui soo järgi on esitatud tabelis (tabel 6).

Tabelist (tabel 6) on näha, et õpilaste pered eelistavad tarbida pigem imporditud maiustusi (26%), puuvilju ja marju (24%) ning kala ja kalatooteid (13%). Maiustuste valikul on õpilased arvatavasti lähtunud pigem enda kui oma pere eelistustest. Poiste ja tüdrukute ning väikelinna ja alevike koolide õpilaste puhul oli eelistatav importtoodangu pingerida sama. Linnaõpilastel on puuviljad ja marjad esikohal ning maiustused teisel. Võib arvata, et see on tingitud suuremates poodides olevast mitmekülgsemast ning laiemast puuviljade ning marjade valikust. Samuti on puuviljad ja marjad enamasti suuremates poodides ka parema välimusega.

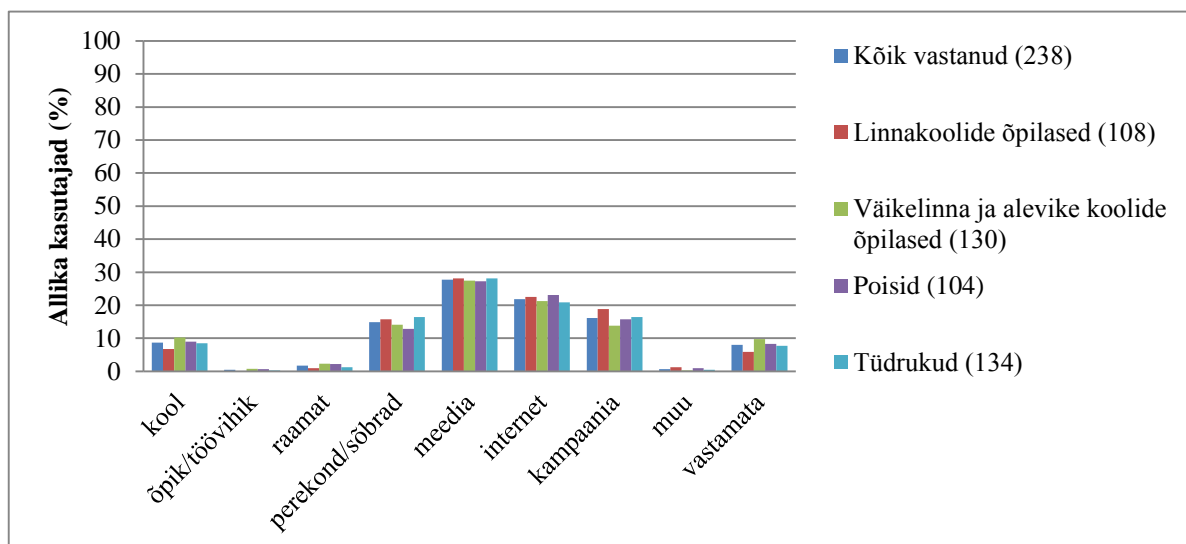
Tabel 6. Õpilaste perede poolt eelistatavate imporditud toiduainetegruppide nimetamise sagedus ja osakaal soo ja kooligrupi järgi. Σ -vastuste summa, %-osakaal vastuste hulgas.

Vastusevariant	Kõik vastanud (n=238)		Linna koolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Puuviljad ja marjad	173	24	85	26	88	23	73	23	100	25
Köögilviljad	91	13	36	11	55	14	46	15	45	11
Piim ja piimatooted	8	1	2	1	6	2	4	1	4	1
Leiva- ja saiatooted	26	4	11	3	15	4	9	3	17	4
Liha ja lihatooted	28	4	13	4	15	4	12	4	16	4
Kala ja kalatooted	96	13	37	11	59	15	49	16	47	12
Maiustused	184	26	78	24	106	27	77	25	107	27
Vastamata	108	15	62	19	46	12	42	13	66	16
KOKKU	714	100	324	100	390	100	312	100	402	100

3.3 Teabeallika ja hinnangute küsimuste vastuste analüüs

Küsimustiku (lisa 2) 12. küsimuses uuriti, milliste teabeallikate kaudu saadi kõige rohkem infot kohaliku toidu teemade kohta. Etteantud võimalike vastusevariantide – kool, õpik/töövihik, perekond/sõbrad, raamat, meedia, internet, kampaaniad ning muu allikas – seast tuli õpilastel valida kolm kõige sobivamat vastusevarianti. Joonisel (joonis 17) on esitatud teabeallikate kasutamise sagedus (%) kohaliku toidu teemade kohta informatsiooni saamiseks õpilaste kooligrupi ja soo järgi.

Tulemustest selgus, et kõige rohkem saadi kohaliku toidu teemade kohta infot meedia kaudu (28% vastanutest), järgnesid internet (22%), kampaania (16%), perekond ja sõbrad (15%), kool (9%), raamat (2%) ning muu allikas (1%). Muu teabeallikana nimetasid õpilased toitumiskursust ning toote pakendit. Kõige vähem infot saadi õpikust/ töövihikust, seda varianti pakkus vaid kolm õpilast (0,4%). Selline tulemus oli ootuspärane, kuna eesti toidule pööratakse praeguses õppekirjanduses väga vähe tähelepanu. Koolis siiski teemat kajastatakse (9% vastanutest). Seega võib arvata, et info kodumaise toidu kohta tuleb lisaks õpetajate individuaalsetest vahenditest. Väikelinna ja alevike koolide õpilastel oli perekond ja sõbrad infoallikana 3. kohal ning kampaaniad 4. kohal pingereas. See on taas seletatav maapoodide väiksusega, mistõttu seal linnapoodidest vähem kampaaniaid esineb.

Joonis 17. Õpilaste peamised teabeallikad (%) kohaliku toidu temade kohta kooligrupi ja soo järgi.

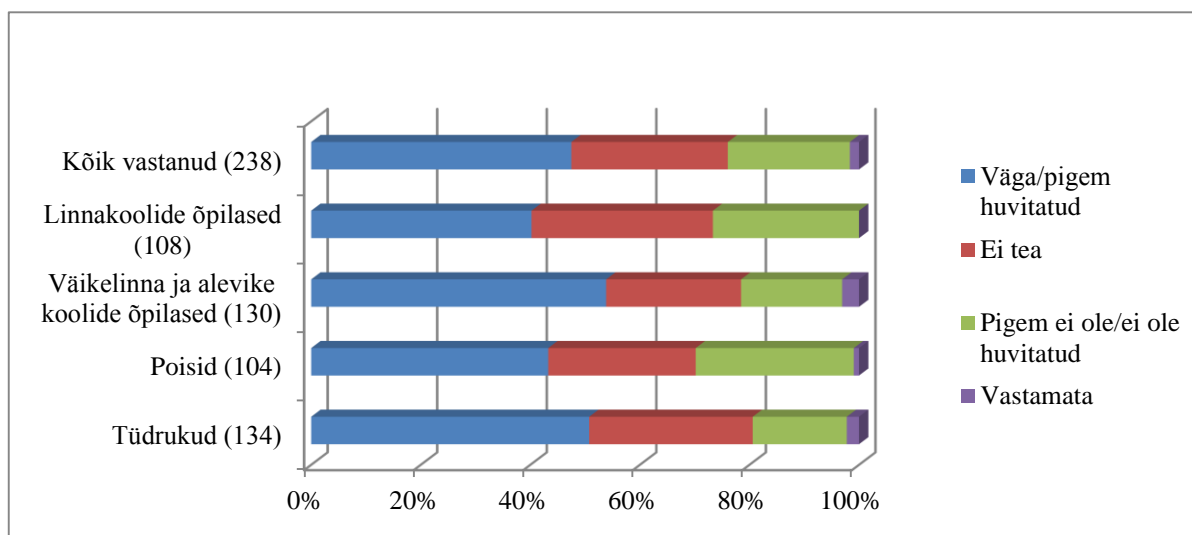
Eesti Konjunkturiinstituudi poolt 18-74-aastaste Eesti elanike seas 2009. aastal läbi viidud uuringus „Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused“ selgus, et eestlastele on kõige olulisemaks toidu- ja toitumisalaseks infoallikaks sõbrad, tuttavad ja töökaaslased, millele järgnes meedia ning internet oli teabeallikana antud uuringus alles kuues (Reiman jt, 2009). Erinevused on tingitud valimite erinevast vanuselisest struktuurist. Internet on käesolevas uuringus olulisem teabeallikas, kuna õpilased puutuvad internetiga sagedamini kokku kui vanemad vastajad. Kuigi massikommunikatsioonivahendid on kõige olulisemad teabeallikad, kaldutakse sealt pärinevat toiduohutusega seotud teavet eirama. Euroopa Toiduohutusameti tellimisel läbi viidud Eurobaromeetri uuringust selgus, et 26% eestlastest eiravad internetist või teistest massikommunikatsioonivahenditest kuulnud toiduohutusega seotud teavet. 38% eestlastest tunneb küll probleemi kuulates muret, kuid ei muuda midagi oma toitumisharjumustes (European Food Safety Authority, 2010). Seega on oluline suurendada toidu- ja toitumisalase, sealhulgas ka kohaliku toiduga seotud temade kajastamist muude infoallikate kaudu.

12. küsimuse vastuste nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii soo kui kooligrupi järgi on välja toodud lisas (lisa 11).

Hinnangutega seonduvad küsimused olid küsimustiku (lisa 2) 13. ja 14. küsimus, millega sooviti välja selgitada õpilaste hinnangut teema võimalikule käsitlemise erinevates õppeainetes ning selle käsitlemise ulatusele tulevikus. 13. küsimuses uuriti, kui võrd huvitatud on õpilased kohaliku toidu temadega seotud informatsioonist ning selleks paluti õpilastel märkida kõige sobivam vastus etteantud viie variandi seast: väga huvitatud, pigem huvitatud, ei tea, pigem ei

ole huvitatud, ei ole huvitatud. Kuna saadud andmed olid järjestusskaalal, kasutati mitteparameetrilise andmeanalüüsi meetodeid, Mann-Whitney U-testi ning Spearmani korrelatsioonianalüüsi.

Joonisel (joonis 18) illustreeritakse õpilaste huvitatust kohaliku toidu teemadega seotud informatsioonist ning vastuste nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud nii soo kui kooligrupi järgi on välja toodud lisa (lisa 12).

Joonis 18. Õpilaste huvitus (%) kohaliku toidu teemadega seotud informatsioonist kooligrupi ja soo järgi.

Analüüsides õpilaste vastuseid 13. küsimusele ilmnas, et veidi alla poole õpilastest (47%) on kodumaise toidu teemadest huvitatud. 28% õpilastest ei teadnud oma huvitatust ning 22% õpilastest ei huvitu kohaliku toidu teemadest. Tüdrukud on informatsioonist rohkem huvitatud (51%), samas kui poiste seas eristub suurem grupp mittehuvitatuid (43%). Tüdrukute tulemused erinesid statistiliselt olulisel määral poiste tulemustest ($U=5972,0$; $p<0,05$). Sarnaselt eeltoodule saab järeldada, et tüdrukud pööravad toitumisele ja toiduga seotud infole rohkem tähelepanu kui poisid. Väikelinna ja alevike koolide õpilased on tunduvalt rohkem kohaliku toidu teemadest huvitatud (54%) kui linna koolide õpilased (40%), kuigi vastustes statistiliselt olulist erinevust ei esinenud ($U=6194,0$; $p>0,05$). Linnakoolide õpilaste väiksem huvitus kohalikust toidust võib tuleneda sellest, et nende jaoks on kohaliku toiduga seotud informatsioon kättesaadavam kui väikelinna ja alevike koolide õpilastele.

Kodumaise toidu teemadest huvitatud õpilased eelistavad kodumaist toodangut, uurivad toidukaupu ostes nende päritolumaad, peavad kodumaise ja imporditud toidukauba eristamist lihtsaks ning on enam tähele pannud toidumärgiseid. Kohaliku toidu teemadest huvitatuse ja

kõikide teiste nimetatud tegurite vahel oli statistiliselt oluline seos ($p < 0,01$). Infost huvitatuse ja päritolumaad uurimise vahel oli keskmise tugevusega seos, $0,3 < \rho < 0,7$ ($\rho = 0,395$). Ka kodumaise toodangu eelistamise olulisuse ($\rho = 0,434$) ning märgiste märkamisega ($\rho = 0,323$) oli seos keskmise tugevusega. Infost huvitatus ning toidukaupade päritolu eristamise lihtsus olid nõrgas seoses ($\rho < 0,3$) ($\rho = 0,196$). Eeltoodud tunnuste vaheliste seoste võrdlus Spearmani korrelatsioonanalüüsiga on esitatud lisa 8).

Uurides, millistes õppeainetes oleks õpilaste arvates vajalik kohaliku toidu teemasid käsitleda, selgus, et antud teemaga seostatakse väga palju erinevaid õppeaineid. Pakutud oli lausa 29 erinevat valdkonda, kuid esikolmik eraldus teistest variantidest selgelt. Üllatavalt oli esikohal bioloogia (26% vastanutest), järgnes keemia (14%) ning geograafia valdkond jäi kolmandaks (13%). Seega samastub õpilastele kohaliku toidu teema eelkõige toitumise, aga mitte toidutootmisega. Õpilaste poolt välja pakutud õppeainete nimetamise sagedused ja protsendilised osakaalud on esitatud lisa 13).

3.4 Järeldused

Uuringu andmete analüüsimisel selgus, et õpilased oskasid rohkem nimetada kohaliku toidu eeliseid kui probleeme. Kuna kohalikku toitu propageeritakse pidevalt meedias, ollakse selle eelistega rohkem kursis.

Üldiselt kokkuvõttes ei esine linnakoolide ning väikelinna ja alevike koolide õpilaste, samuti ka poiste ja tüdrukute teadmispõhiste küsimuste tulemuste vahel olulist erinevust. Linnakoolides õppivate laste päritolumärkide tundmine on siiski parem kui väikelinna ja alevike koolide õpilastel, kuna suurtes poodides on rohkem märgiseid, millele juhitakse poodides pidevalt toimuvate kampaaniate käigus ostjate tähelepanu. Linnakoolides käivate õpilaste tulemused olid statistiliselt oluliselt paremad Lipumärgi tähenduse nimetamisel. Enamik õpilastest, 93% on toidukaupu ostes toidumärgiseid tähele pannud, samas nende tähendust täpselt ei teata.

Pooled õpilastest on kodumaise toidukauba eelistajad. Toidukaupu ostes uurib nende päritolumaad 51% õpilastest, tarbimisel eelistab kodumaist toodangut 50% õpilastest ning kohaliku toiduga seotud infost on huvitatud 47% õpilastest. Põhitoiduainetena (piim ja piimatooted, leiva- ja saiatooted, liha ja lihatooted) tarbitakse eelistatavalt eestimaist.

Tüdrukud pööravad toidukaupu ostes nende päritolumaale oluliselt rohkem tähelepanu ning on enam kohaliku toidu teemadest huvitatumad kui poisid. Samuti huvitusid kohaliku toidu teemadest rohkem väikelinna ja alevike koolide õpilased, võrreldes linnakoolide

õpilastega, sest viimaste jaoks on kohaliku toiduga seotud informatsioon kättesaadavam. Antud tulemuste vahel siiski statistiliselt olulist erinevust ei esinenud. Ka toidu kodumaine päritolu on tüdrukutele olulisem kui poistele, kuigi sellegi küsimuse vastustes statistiliselt olulist erinevust ei esinenud.

Põhilise teabeallikana kohaliku toidu teemade kohta nimetati meediat, järgnesid internet ning kampaaniad. Kohaliku toidu teemade tutvustamisega tegelevad mitmed riiklikud programmid ning antud tulemuste põhjal võib järeldada, et sellesuunaline tegevus on olnud edukas. Ootuspäraselt saadi kõige vähem infot õpikust/töövihikust. Kool oli infoallikana siiski viiendal kohal, millest saab järeldada, et info kodumaise toidu kohta tuleb lisaks õpetajate individuaalsetest vahenditest.

Kohaliku toidu teemaga seostatakse väga palju erinevaid õppeaineid. Kõige enam pakuti, et antud teemat peaks käsitlema bioloogias, geograafia valdkond jäi kolmandaks.

Uurimistulemustest lähtuvalt sõnastati täiendavad soovitusel kohaliku toidu teemade õpetamiseks koolis:

1. Hetkel on kohaliku toidu teemade kajastus geograafia õppematerjalides väga väike ning olemuselt episoodiline. Kuna toidutööstus muutub väga kiiresti, siis peaks lisamaterjale kohaliku toidu teemade õpetamiseks kasutama eeskätt töövihikutes.
2. Kohaliku toidu tutvustamiseks peaks pakkuma õpilastele erinevaid praktilisi tegevusi nagu näiteks õppekavas ette nähtud toidukaupade päritolu uurimine ning kodu- ja välismaise kauba osatähtsuse hindamine.
3. Toidu, toitainete ja toitumise teema on tegelikult killustunud väga erinevate õppeainete vahel, kusjuures mõnest õppeainest loodetakse liiga palju (bioloogia), teised panustavad oodatust palju vähem (kodundus). Väljapääs võiks olla eraldi kursus gümnaasiumiõpilastele, mis käsitleb toidu ja toitumise teemat, jättes õppeainetele nende spetsiifilised käsitlused.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida kohaliku toidu teemade käsitlemist Eesti õppekirjanduses, selgitada, millised on õpilaste teadmised ja arusaamad kohalikust toidust ning millised on toidukaupade tarbimiseelistused sõltuvalt päritolumaast. Samuti oli eesmärgiks selgitada, kus ja mil määral on õpilaste meelest vaja kohaliku toidu teemat õppetöös käsitleda.

Uuring viidi läbi 2011. aastal 11. klassi õpilaste hulgas. Andmete kogumiseks koostati kirjalik küsimustik, mis sisaldas 14 vaba- ja valikvastuselist küsimust õpilaste teadmiste, tarbimiseelistuste ning hinnangute kohta. Uuringus osales kokku 238 õpilast.

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada saada, kuidas on Eesti üldhariduskooli õppekirjanduses kajastatud kohaliku toidu teemat. Tulemustest selgus, et Eesti toidu käsitlemine õppekirjanduses ei toeta põhikooli geograafia ainekavas toodud õpitulemuste saavutamist. Eesti toidule kui meie jaoks strateegilisele ressursile pööratakse õppekirjanduses liiga vähe tähelepanu ning senine käsitus on kaudne ja pinnapealne. Õppematerjal on eri ainevaldkondade vahel killustatud, selles ei tutvustata märgisüsteeme ega anta tarbimissoovitusi ning puudub ülevaade innovaatilistest saavutustest Eesti toiduainetööstuses.

Teise uurimisküsimusega selgitati, mil määral on õpilased teadlikud kohaliku toidu eelistest ja probleemidest. Tulemused näitavad, et õpilased teavad paremini kohaliku toidu eeliseid kui puudusi. Põhjus võib olla selles, et kodumaise toidukauba eeliseid propageeritakse pidevalt meedias ja erinevates kampaaniates ning seetõttu ollakse nendega rohkem kursis. Teadmised kohalikust toidust soo ja kooligruppide lõikes oluliselt ei erine. Linnakoolides õppivate laste päritolumärkide tundmine on siiski parem kui väikelinna ja alevike koolide õpilastel, kuna suurtes poodides on rohkem märgiseid, millele juhitakse poodides toimuvate kampaaniate käigus ostjate tähelepanu. Enamik õpilastest on toidukaupu ostes toidumärgiseid küll tähele pannud, kuid samas nende tähendust täpselt ei teata.

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti teada saada, kuidas mõjutab toidukaupade päritolu õpilaste tarbimiseelistusi. Tulemustest selgus, et pooled õpilastest eelistavad kodumaist toitu, samas kui ülejäänute jaoks ei ole toidu päritolumaal oluline. Tüdrukud pööravad toidukaupu ostes nende päritolumaale oluliselt rohkem tähelepanu kui poisid.

Neljanda uurimisküsimusega selgitati, millises ulatuses ja millistes ainetundides oleks õpilaste arvates vaja kohaliku toidu teemat käsitleda. Tulemused näitasid, et selle teemaga seostatakse väga palju erinevaid õppeaineid. Enamasti samastavad õpilased kohaliku toidu

teemat toitumisega, sest esikohale asetatakse bioloogia. Geograafia kui toidutootmise valdkond on alles kolmandal kohal.

Kõik uurimistöös püstitatud eesmärgid said täidetud. Tööst võib järeldada, et toidu, toidutootmise ja toitumise teemad oleks mõistlik koondada ühe gümnaasiumikursuse alla, et vältida dubleerimist või ühekülgsel lähenemist.

TÄNUAVALDUSED

Suurimad tänusõnad soovin pühendada magistritöö juhendajale, varalahkunud Urmas Kokkassaarele, tänu kellele antud töö võimalikuks sai. Samuti soovin tänada kaasjuhendajat Regina Soobardit, uuringus osalenud koolide õpetajaid ning õpilasi. Lisaks tänan oma lähedasi toetuse ning igakülgse abi eest.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ainsaar, M., Müristaja, H., Nõmmik, A., Raagmaa, G., Roosaare, J., Roosve, R., Rootsmäe, V., Saar, E. (2003). *Maailma ühiskonnageograafia gümnaasiumile*. Tartu: Eesti Loodusfoto.

Eesti Lihatootlejate Assotsiatsioon. (2002). Märk "Aus kaup" suurendas müügiaru. Aadressil <http://www.ela.ee/index.php?act=news&id=10> (vaadatud 29.11.2011)

Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus. Aadressil <http://www.pikk.ee/nouande> teenistus (vaadatud 22.11.2011)

Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus. *Mahetoit ja ühiskondlik toitlustamine*. Aadressil http://www.pikk.ee/est/maamajandus/mahepollumajandus/mitmekesisus/mahe_toit (vaadatud 05.12.2011)

Eesti Põllumajandus – Kaubanduskoda. Aadressil <http://www.epkk.ee/> (vaadatud 22.11.2011, 20.03.2013)

Eesti Põllumajandus – Kaubanduskoda. (2011). Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja lugu. *Eesti toit – kvaliteetne ja uuenduslik*, 4-9.

Eesti Põllumajandusmuuseum. Ülevaated leivaprogrammist „Rukkileib meie laual“

Eesti Toiduainetööstuse Liit. Aadressil <http://www.toiduliit.ee/> (vaadatud 22.11.2011, 20.03.2013)

Eesti Toiduainetööstuse Liit. „Märka lipu märki“ – Eesti lipp Eesti tootel. Aadressil <http://toiduliit.ee/lipukampaania> (vaadatud 20.03.2013)

„Eesti Toit“ arengukava. Aadressil <http://www.eestitoit.ee/?language=et> (vaadatud 22.11.2011)

Aadressil http://www.eestitoit.ee/?page_id=27&language=et (vaadatud 06.12.2011)

Environmental Nutrition. (2011). Food Miles Movement Fueled by Local Food. *Environmental Nutrition Newsletter*, vol.34 issue 6, 3.

European Food Safety Authority. (2010). Food-related risks. Special Eurobarometer 354. TNS Opinion & Social.

Gümnaasiumi riiklik õppekava. (2010).

Aadressil http://www.oppekava.ee/images/6/6f/Lisa_4g.pdf (vaadatud 10.09.2011)

Hallik, M. (Toim.) (2007). Inimene ja ühiskond. Õpik 4. klassile. Tallinn: Avita.

Jänes, H. (2002). Tervise võti: V klassi terviseõpetuse õpik. Tallinn: Koolibri

Kalm, Ü. (2010). Miks eelistada kohalikku toitu? *Maamajandus*, detsember 2010, 28-29.

- Kasuri, K., Ustav, S., Kaldmäe, P., Grünberg, H., Rammul, I., Haldre, K., Putnik, U., Zilmer, K., Raukas, M., Tomberg, E., Lipand, A., Eik, E. (1998).** Terviseõpetus põhikoolile. Artiklite kogu. Tallinn: Avita
- Kirikal, S. (2010).** Kui moodne on Eesti toit. / Dmitri Demjanovi mõtteid vahendab Siiri Kirikal. *Oma Maitse, detsember 2010*, 36-37.
- Koba, G. (2009).** Hispaania kurk, made in Poland. *Loodusesõber, jaanuar 2009*. Aadressil http://www.loodusesober.ee/artikkel1365_1358.html (vaadatud 12.09.2011)
- Koik, A. (2009).** Funktsionaalne toit – mis ja milleks?. *inimene.ee terviseportaal*. Aadressil http://www.inimene.ee/?sisu=teemakeskus¢ral_id=13&article_id=75&idr=Mhbr2ew6mr t3yds5Q1-xsx2m6pc (vaadatud 09.12.2011)
- Koobas, P., Lepane, L., Liivaauk, P., Pulver, B., Reiman, M. (2006).** Komplementaarne ekspertide fookusgrupi analüüs Eesti toidu mõiste, arengukavale “Eesti toit” antavate hinnangute ja arengukava edasiste rakendusvõimaluste uurimiseks (ekspertide küsitlusuuringu tulemused). Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut.
- Krull, E. (2000).** *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kukk, K. (2004).** *Geograafia põhikoolile 5. osa, Eesti ja Euroopa: rahvastik ja majandus. Euroopa riigid*. Tallinn: Avita.
- Kukk, K. (2009).** *Eestist Euroopasse: rahvastiku- ja majandusgeograafia 9. klassile. II osa*. Tallinn: Avita.
- Lepane, L., Liivaauk, P., Reiman, M., Jõekalda, P., Belinets, L. (2007).** *Eesti toidu kuvand turistide seas (välisturistide küsitlusuuringu tulemused)*. Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut.
- Lepik, K. (2007).** *Tervist, tervis! 5. klassi inimeseõpetuse õpik*. Tallinn: Koolibri
- Liiber, Ü., Rootsmaa, V., Saar, E., Uibo, M., Vessin, U. (2005).** *Eesti Euroopas: Loodus- ja inimgeograafia: töövihik 9. klassile*. Tartu: Studium.
- Liivaauk, P. (2010).** *Eesti toidukaupade positsioon siseturul*. Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut.
- Luik, A., Pehme, S. (2010).** Kodumaine aedvili on mürkide poolest puhtam. *Maamajandus, august 2010*, 17-19.
- Melece, L. (2012).** Local Food Systems for Sustainable Rural Development. *Economic Science for Rural Development Conference Proceedings, April 2012*, 152-158. Aadressil <http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=b8c8b6ac-47df-438d-aa63-64b43bd43a9b%40sessionmgr15&vid=1&hid=14> (vaadatud 20.05.2013)
- Mäeltsemees, S. (2003).** *Maaailma ühiskonnageograafia gümnaasiumile 1.osa*. Tallinn: Avita.

- Mäeltsemees, S. (2005).** *Maaailma ühiskonnageograafia gümnaasiumile 2.osa*. Tallinn: Avita.
- Mäger, M. (2011).** Ülevaade Eesti toiduainetööstusest 2010. aastal. *Eesti toit – kvaliteetne ja uuenduslik*, 15-25.
- Pakosta, L., Lelumees, S. (Koost.) (2006).** *Koka-aabits*. Tallinn: Greif.
- Põhikooli riiklik õppekava. (2010).**
 Aadressil http://www.oppekava.ee/images/5/56/Lisa4_ainevaldkond_loodusained.pdf
 (vaadatud 10.09.2011)
 Aadressil http://www.oppekava.ee/images/9/99/Lisa5_ainevaldkond_sotsiaalsained.pdf
 (vaadatud 10.09.2011)
- Põllumajandusministeerium. Toidu märgistamine.** Aadressil <http://www.agri.ee/toidu-margistamine-2/> (vaadatud 29.11.2011)
- Põllumajandusministeerium. Toidumärgised.** Aadressil <http://www.agri.ee/toidu-margised> (vaadatud 29.11.2011)
- Põllumajandusministeerium. Arengukava „Eesti toit“.** Aadressil <http://www.agri.ee/eestitoit/> (vaadatud 27.11.2011)
- Põllumajandusministeerium. Arengukava „Eesti toit“ lõpparuanne 2006-2008.** Aadressil http://www.agri.ee/public/juurkataloog/ARUANDED/EESTI_TOIT_ARENGUKAVA_ARUANNE.pdf (vaadatud 27.11.2011)
- Põllumajandusministeerium (2010).** *Koolidele puuvilja jagamise kava rakendamise riiklik strateegia 2010/2011. õppeaastaks ja 2011/2012. õppeaastaks.*
- Reiman, M., Belinets, L., Hansman, A., Jõekalda, P., Randrüt, S., Liivaaug, P. (2009).** *Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused*. Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut.
- Reiman, M., Niklus, I., Savina, V., Jõekalda, P., Randrüt, S., Nilson, K., Josing, M. (2011).** *Elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused*. Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut.
- Rits, S., Lepasaar, K. (2004).** *Geograafia töövihik põhikoolile. V osa*. Tallinn: Avita.
- Rüütel, M. (2007).** *Kõrgharidusega noorte käsitletud toidu tarbimisest*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Seeder, H.-V. (2011).** Eesti toidu hea käekäik on meie ühine huvi. *Eesti toit – kvaliteetne ja uuenduslik*, 2.
- Seeder, H.-V. (2011).** Eesti Televisiooni saade Ringvaade. 15.09.2011.

- Shea, S.-B. (2008).** Explore with a Localvore. *New York State Conservationist*, June 2008, 2-6. Aadressil <http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=21&sid=a8ad9f61-f13a-4aa9-939f-f8097eb317f5%40sessionmgr14&hid=14> (vaadatud 20.05.2013)
- Sõrmus, R. (2011).** Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda - 15 aastat kodumaise eest väljas. *Eesti toit – kvaliteetne ja uuenduslik*, 3.
- Šank, R. (2011).** Kas eestlane jääb eelistama eestimaist. *Eesti toit – kvaliteetne ja uuenduslik*, 26-27.
- Terve Elustiili Ühing. (Koost.) (2009).** *Terve elustiili õpik*. Tallinn: Terve Elustiili Ühing
- Tervise Arengu Instituut (2005).** *Südame- ja veresoonehaiguste ennetamise riiklik strateegia 2005 – 2020*. Aadressil http://www.tai.ee/failid/S_damestrateegia.pdf (vaadatud 22.11.2011)
- Tõnisson, A., Pihlak, L.-K. (2005).** *Geograafia põhikoolile: Eesti ja Euroopa*. Tallinn: Koolibri.
- Tõnisson, A., Pihel, P., Pihlak, L.-K. (2005).** *Geograafia töövihik põhikoolile: Eesti ja Euroopa*. Tallinn: Koolibri.
- Vaask, S., Liebert, T., Maser, M., Pappel, K., Pitsi, T., Saava, M., Sooba, E., Vihalemm, T., Villa, I. (2006).** *Eesti toitumis- ja toidusoovitused*. Tallinn: Eesti Toitumisteaduse Selts.
- Veterinaar- ja Toiduamet (2009).** Aadressil <http://www.vet.agri.ee/static/files/598.Taimekaitsevahenditej22gid2009.pdf> (vaadatud 05.12.2011)
- Viikmaa, M., Tartes, U. (Toim.) (2008).** *Bioloogia gümnaasiumile II osa 3. kursus*. Tartu: Eesti Loodusfoto.
- Virkus, L. (2003).** *Eesti köök = Estonian cooking*. Tallinn: Ajakirjade Kirjastus.
- World Health Organization. (2003).** *Diet, nutrition and the prevention of chronic diseases*. Report of a Joint WHO / FAO Expert Consultation. Geneva: WHO Technical Report Series, No. 916.

Advantages and Drawbacks of Local Food and Consumption Choice Criteria of Students

Helen Sinikas

SUMMARY

The aim of the present master's thesis was to explore the treatment of the subject of local food in Estonian educational literature and the knowledge of students about local food, and, also, find out which products are preferred by consumers depending on the country of origin. The additional aim was to determine where and to which extent it is necessary, in students' opinion, to treat the subject of local food in the course of studies.

The research was conducted in 2011 among the students of the 11th grade. The data was collected by means of a written questionnaire which included 14 open and closed questions regarding the knowledge, consumption preferences and values of students. The research was carried out among 238 students.

The first research question targeted in this master's thesis was the question how the subject of local food was treated in the educational literature of Estonian general education schools. The results showed that the treatment of the subject of local food in educational literature did not support the achievement of the learning outcomes set out in geography syllabus of basic schools. Too little attention has been paid to Estonian food as a strategic resource in educational literature, and, so far, the treatment of the subject has been casual and superficial. The learning material, which is spread between different subject areas, does not introduce label systems, nor does it give consumption recommendations; the overview of the innovations in Estonian food industry is also missing.

The second research question was to investigate how aware are students of the advantages and drawbacks of local food. The results show that students know more about the advantages of local food than possible disadvantages. It may be resulted from the fact that the benefits of local food products are constantly promoted in media and different campaigns, and that is why students are more familiar with them. The knowledge about local food does not differ significantly in terms of the sex and school groups. However, students of city schools are more aware of different marks of origin than students of small towns or villages because in supermarkets there are more product labels to which the attention of consumers is drawn by

product campaigns. Most of the students notice food labels when they buy groceries but the exact meaning of the labels is usually unknown.

With the third research question the author aimed to find out how the origin of food affects the consumption choices of students. The results revealed that half of the questioned students preferred local food; to the rest the origin of food was not relevant. When shopping for groceries, girls pay significantly more attention to the country of origin of food products than boys.

The fourth research question was set with the purpose to examine to which extent and in which courses should the subject of local food be treated in the opinion of students. The results showed that many courses are related to this subject. Most often students identify the subject of local food with nutrition because biology was the most mentioned course. Geography as the subject on how the food is produced was on the third place.

All aims set in the master's thesis were achieved. On the basis of the results it can be concluded that it would be reasonable to combine the subjects of food, food production and nutrition under one gymnasium course in order to avoid duplication and one-sided approach.

LISAD

Lisa 1. Kohaliku toidu teema käsitus põhikooli ja gümnaasiumi inimeseõpetuse, kodunduse, bioloogia ning muudes alternatiivsetes õpikutes.

Lisa 2. Uuringus kasutatud küsimustik.

Lisa 3. Küsimustiku (lisa 2) 11. küsimusele õigesti vastanud õpilaste (n=238) vastuste summa ja osakaal kooligrupi ning soo järgi. Σ -vastuste summa, % osakaal vastuste hulgas.

Lisa 4. Teadmispõhiste küsimuste tulemused kooligrupi ning soo järgi. Σ -vastuste summa, Mean-keskmise vastuste hulgas.

Lisa 5. Küsimustiku (lisa 2) 1. ja 2. küsimuse, milles paluti õpilastel nimetada nende arvates põhiline kodumaise toidukauba tarbimise eelis ning puudus, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Lisa 6. Küsimustiku (lisa 2) 3. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kui sageli nad uurivad toidukaupu ostes nende päritolumaad, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Lisa 7. Küsimustiku (lisa 2) 4. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kui võrd oluline on nende jaoks toidukaupade tarbimisel eelistada kodumaist toodangut, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Lisa 8. Õpilaste toidukaupade päritolumaad uurimise, kodumaiste toidukaupade eelistamise olulisuse, toidukaupade päritolumaad eristamise lihtsuse, toidumärgiste märkamise, kohaliku toidu teemade informatsioonist huvitatuse ning toidumärgiste teadmise vaheliste seoste võrdlus mitteparameetrilise Spearmani korrelatsioonanalüüsiga.

Lisa 9. Küsimustiku (lisa 2) 5. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kas nende arvates on kodumaise ja imporditud toidukauba eristamine lihtne või keeruline, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Lisa 10. Küsimustiku (lisa 2) 6. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kui sageli on nad toidukaupu ostes tähele pannud toidumärgiseid, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Lisa 11. Küsimustiku (lisa 2) 12. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, milliste kanalite kaudu on nad saanud infot kohaliku toidu teemade kohta, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Lisa 12. Küsimustiku (lisa 2) 13. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kui võrd huvitatud on nad kohaliku toidu teemadega seotud informatsioonist, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Lisa 13. Küsimustiku (lisa 2) 14. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, millistes õppeainetes oleks nende arvates vajalik kohaliku toidu teemasid käsitleda, õpilaste vastuste summa ja osakaal õppeainete järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Lisa 1. Kohaliku toidu teema käsitus põhikooli ja gümnaasiumi inimeseõpetuse, kodunduse, bioloogia ning muudes alternatiivsetes õpikutes.

Põhikooli ja gümnaasiumi muude õppeainete õpikud

IV klassile mõeldud inimeseõpetuse õpikus „Inimene ja ühiskond“ soovitatakse „tervislik toitumine“ peatükis õpilastel vahepaladena süüa eestimaiseid puu- ja juurvilju (Hallik, 2007). Õpikus pole põhjendatud, miks just eestimaiseid puu- ja juurvilju tuleks tarbida.

V klassi inimeseõpetuse õpiku „Tervist, tervis!“ peatükis „Toiduained ja toitained“ kirjutatakse, et vajalikus koguses süsivesikute saamiseks on kasulik süüa eelkõige lisaks teraviljatoodetele ka värsked puu- ja köögivilju (Lepik, 2007).

2002. aastal ilmunud V klassi õpiku „Tervise võti“ peatükis „Tervislik toitumine“ soovitatakse vitamiinide saamiseks süüa värsked puu- ja köögivilju (Jänes, 2002).

Ka 1998. aastal ilmunud õpikus „Tervisekasvatus põhikoolile“ soovitatakse peatükis „Toitumine“ A-vitamiini põhilise allikana värsked porgandeid ning C-vitamiini allikana värsked köögi- ja puuvilju (Grünberg, 1998). Värske puu- ja köögiviljade soovitamine kolmes eelnimetatud õpikus viitab kaudselt, kuid mitte üheselt kodumaisele toodangule. Samast kasvatuspiirkonnast kogutud saaki on suhteliselt lihtne ja odav värskest kohapeal realiseerida. Samas ka suur osa imporditud puu- ja köögivilju realiseeritakse värskest ehk teisisõnu töötlemata kujul. Nii et sõnaühend värske puu- ja köögivilj on tarbijale mitmeti mõistetav.

Bioloogia ainevaldkonnas käsitletakse kodumaise toidu teemasid vaid õpikus „Bioloogia gümnaasiumile. II osa 3. kursus“. Peatükis „Inimene ja keskkond“ on välja toodud, et suurenev inimkond vajab üha rohkem toitu, kuid suund maksimaalselt produktiivsele toidutootmisele on paljudes piirkondades maa viljakust oluliselt kahjustanud (Viikmaa & Tartes, 2008). Toiduainete tootmise kriisi vältimiseks tuleb arendada säästvat põllumajandust, mis sisaldab muuhulgas kalapüügi vähendamist ning kalakasvatuse osakaalu suurendamist. Samuti tuleb ekspordiartiklite kasvatamise asemel eelistada taimekasvatust, mis suudab toita kohalikke inimesi. Õpikus on kirjutatud, et toiduainete tootmise probleemi lahendamiseks peab inimkond muutma oma tarbimis- ja käitumisharjumusi. Peatüki lõpus on rõhutatud, et keskkonnaprobleemide ohumärke leidub ka Eestis. Näitena on märgitud, et Eesti kodumaisest põllumajandustoodangust ei piisa elanikkonna toitmiseks, kuigi viljakaid maid selleks jätkub (Viikmaa & Tartes, 2008). Selles õpikus juhitakse tähelepanu kodumaise toodangu tarbimisele kui keskkonnasäästliku eluviisi olulisele põhimõttele. Et keskkonnaprobleemid

ning nende põhjused on põhjalikult lahti seletatud ning lahendused selgelt esitatud, siis paneb see õpilast oma tarbimisharjumuste üle rohkem mõtlema.

Rohkesti otseseid soovitusi kodumaise toidukauba tarbimiseks esineb 2006. aastal ilmunud põhikooli ja gümnaasiumi kodunduse ainekavale vastavas õpikus „Koka-aabits“, mille välja andmist on toetanud Eesti Põllumajandusministeerium. „Koka-aabits“ sisaldab õpilastele jõukohaseid ning tervislikke retsepte ja vajalikke ning huvitavaid teadmisi toidu ja toiduainete kohta. Õpikus on edastatud tervisliku toitumise kümme kuldreeglit, mis muuhulgas soovivad süüa värsket toitu ning eelistada toitu, mis on kasvanud Eestis ilma keemiliste väetisteta ja mille kõiki koostisosi hästi tuntakse ning suudetakse looduses ette kujutada (Pakosta & Lelumees, 2006). Enamikus retseptides on rõhutatud Eestimaal kasvanud kohaliku tooraine kasutamise vajalikkust. Õpilastele selgitatakse, miks värske ja kodu ümbruses kasvanud toit on kasulikum kui kaugetelt maadelt imporditud toodang. Samuti antakse soovitusi süüa pigem kodumaiste kalurite poolt püütud kilu ja räime, kuna võrreldes näiteks vikerforelliga sisaldub neis kalades kasulikke küllastumata rasvhappeid kaks korda rohkem (Pakosta & Lelumees, 2006). Eestis kasutatavatest toidumärgistest on õpikus tutvustatud vaid Ökomärki, eestimaist päritolu tähistavaid toidumärgiseid välja pole toodud. Lisaväärtusena on õpikule lisatud DVD plaat, millel Eesti tuntud inimesed valmistavad õpikus esitatud retseptide järgi toite ning erinevate klippide vahel räägib Tallinna Tehnikaülikooli professor Raivo Vokk tervisliku toitumise põhimõtetest ning kasulikest toiduainetest.

Soovitusi kodumaise toidu tarbimiseks leiab Terve Elustiili Ühingu poolt välja antud raamatus „Terve elustiili õpik“. Tegemist on alternatiivse õpikuga, mis on piiratud kasutusega. Raamat käsitleb kolme tervislikuks elustiiliks vajaliku teemat: tervislik toitumine, sportimise vajalikkus ning tubakavaba elu (Terve Elustiili Ühing, 2009). Tervisliku toitumise teema raames soovitatakse eelistada ökoloogilist ehk mahetoitu. Raamatus rõhutatakse, et mahetoit peab tarbijani jõudma võimalikult kiiresti ja värselt ning samas lisatakse ka, et tarbides eestimaist mahetoitu toetatakse kohalikke tootjaid. Mahetoidu äratundmiseks on lisatud Ökomärgi pilt ning tähendus. Mahepõllumajandusest soovitatakse õpilastel lisaks lugeda Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskuse kodulehelt. Eestis kasutatavatest toidumärgistest tutvustatakse raamatus veel Tunnustatud Maitse ristikumärki ja Tunnustatud Eesti Maitse pääsukesemärki. Raamatus on seletatud, et nende toidumärgiste eemärgiks on aidata tarbijal eristada kvaliteetseid ning pääsukesemärgi puhul ka kodumaiseid tooteid. Märgistatud toodete nimekirja leiab tarbija Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja interneti kodulehelt (Terve Elustiili Ühing, 2009). Õpikus kirjutatakse kuivatatud puuviljade, pähklite, teraviljatoodete,

piimatoodete ning kala kasulikkusest. Teraviljaga seoses räägitakse odrakaraskist kui Eesti rahvustoidust ning samuti kirjutatakse, et läbi aegade on eestlaste toidulaua olnud tangu- ja verivorstid, kama, odrakohv ja odrajahupuder. Lisaks tutvustatakse Eestis kasvatatud viljadest valmistatud kamapallide väärtuslikke omadusi. Õpilastel soovitatakse eelistada kohalikku jõevähki ning kodumaise päritoluga värsket kala. Samuti kirjutatakse munade, linnu-, lamba- ja sealiha ning mee tarbimise eelistest, kuid samas reklaamitakse ka konkreetseid tootjaid. Jookidest soovitatakse tarbida rohelist teed, vett ja mahla, kuid antud järjestuses võiks vesi olla esikohal ning samuti tutvustatakse ka kindlaid tootjaid. Vee peatüki juures rõhutatakse väljatoodud ettevõtet kui Eesti ainsat tunnustatud tootjat. Raamatus on antud juhendid tootepakendilt info leidmiseks ja analüüsimiseks ning tervislikuks toiduvalmistamiseks (Terve Elustiili Ühing, 2009). Lisatud on rida retsepte lihtsamate toitade valmistamiseks. Antud õpikus pole tähelepanu pööratud värskes puu- ja köögivilja ning kartuli käsitlemisele. Raamat sisaldab suurel hulgal küsitava väärtusega infot, reklaami ning iga toiduainegrupi juures on ära toodud konkreetne tootja, kelle tooteid soovitatakse tarbida. Kehakaalu alandava tootena reklaamitakse rasvapõletusjooki „Fat Burner“, mida ei saa lugeda õpilastele tervislikku elustiili propageerivaks tooteks.

Lisa 2. Uuringus kasutatud küsimustik

Kool Õppesuund Sugu M N

KÜSIMUSTIK teemal kodumaine toit

- 1) Milline on Sinu arvates põhiline kodumaise toidukauba tarbimise eelis?

VALI 1 KÕIGE SOBIVAM!

- a) Tervislikkus
b) Värskus
c) Usaldusväärsus
d) Toetab Eesti maaelu säilimist

Nimeta lisaks ülaltoodule 2 muud eelist veel:

e)

f)

- 2) Milline on Sinu arvates põhiline kodumaise toidukauba tarbimisega seotud puudus?

VALI 1 KÕIGE SOBIVAM!

- a) Importkaubast raskesti eristatav
b) Ükskõiksus toodete päritolu suhtes
c) Kallis hind
d) Väike sortiment

Nimeta lisaks ülaltoodule 2 muud puudust veel:

e)

f)

- 3) Kui sageli uurid toidukaupu ostes nende päritolumaad? VALI 1 KÕIGE SOBIVAM!

Väga sageli	Sageli	Mõnikord	Harva	Mitte kunagi
-------------	--------	----------	-------	--------------

- 4) Kuivõrd oluline on Sinu jaoks toidukaupade tarbimisel eelistada kodumaist toodangut?

VALI 1 KÕIGE SOBIVAM!

Eelistan alati Eelistan valdavalt Pole oluline Eelistan valdavalt Eelistan alati

importtoidukaupu importtoidukaupu

Põhiendus.....

- 5) Kas Sinu arvates on kodumaise ja imporditud toidukauba eristamine lihtne või keeruline? Kui eristamine pole lihtne, siis mis muudab selle keeruliseks?

Lihtne Mitte alati lihtne Ei tea Pigem keeruline Keeruline

Põhjendus.....

- 6) Kui sageli oled toidukaupu ostes tähele pannud toidumärgiseid?

VALI 1 KÕIGE SOBIVAM!

Väga sageli Sageli Mõnikord Harva Mitte kunagi

7) Milliseid Eestis toodetud toiduaineid ostab sinu pere sageli (igapäevaselt)?

a) toode.....tootja.....

b) toode.....tootja.....

b) toode.....tootja.....

8) Milliste toiduainegruppide puhul eelistab su pere tarbida pigem eestimaist?

VALI 3 KÕIGE SOBIVAMAT!

a) Puuviljad ja marjad

e) liha ja lihatooted

b) Köögiviljad

f) kala ja kalatooted

c) Piim ja piimatooted

g) maiustused

d) Leiva- ja saiatooted

Põhjendus.....

9) Milliste toiduainegruppide puhul eelistab su pere tarbida pigem importtoodangut?

VALI 3 KÕIGE SOBIVAMAT!

a) Puuviljad ja marjad

e) liha ja lihatooted

b) Köögiviljad

f) kala ja kalatooted

c) Piim ja piimatooted

g) maiustused

d) Leiva- ja saiatooted

Põhjendus.....

10) Mida näitavad järgmised märgised?

.....
.....

11) Millised nendest kaupadest on Sinu arvates toodetud Eestis ☐ E, millised on imporditud mujalt ☐ I. Kirjuta lahtrisse vastav täht!

Farmi kohupiimakreem rosinatega ☐ Hellus Haps marjajogurt ☐

Kadarbiku Päikese smuuti ☐ Balsnack Viguri kartulikrõpsud ☐ Laima Vanilje sefiir ☐

Selga tiramisü küpsised ☐ Aura Fruit sidruni gas.vesi mulliga ☐ Starter energijook ☐

Nestea Jäätö sidruni ☐ Balbiino mandlitega Classic koorejäätis ☐

12) Milliste kanalite kaudu oled saanud infot kohaliku toidu teemade kohta?

VALI 3 KÕIGE SOBIVAMAT!

a) koolis/tunnis räägiti	e) meediast
b) õpikust/töövihikust lugesin	f) internetist
c) raamatust lugesin	g) mõne kampaania kaudu
d) perekonnalt/sõpradelt	h) muu.....

13) Kuivõrd huvitatud oled kohaliku toidu teemadega seotud informatsioonist?

VALI 1 KÕIGE SOBIVAM!

Väga huvitatud Pigem huvitatud Ei tea Pigem ei ole huvitatud Ei ole huvitatud

14) Millistes õppeainetes oleks Sinu arvates vajalik kohaliku toidu teemasid käsitleda?

a)..... b) c)

Lisa 3. Küsimustiku (lisa 2) 11. küsimusele õigesti vastanud õpilaste (n=238) vastuste summa ja osakaal kooligrupi ning soo järgi. Σ -vastuste summa, % osakaal vastuste hulgas.

		Linna- koolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
Nr	Toidukaup	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
1	Farmi kohupiimakreem rosinatega	105	96	123	95	96	92	132	99
2	Hellus Haps marjajogurt	91	83	104	80	83	80	112	84
3	Kadarbiku Päikese smuuti	72	66	84	65	66	63	90	67
4	Balsnack Viguri kartulikrõpsud	12	11	21	16	18	17	15	11
5	Laima Vanilje sefiir	87	80	97	75	78	75	106	79
6	Selga tiramisu küpsised	65	60	90	69	74	71	81	60
7	Aura Fruit sidruni gas.vesi mulliga	95	87	91	70	85	82	101	75
8	Starter energiajook	40	37	29	22	42	40	27	20
9	Nestea Jäättee sidruni	95	87	123	95	93	89	125	93
10	Balbiino mandlitega Classic koorejäätis	76	70	101	78	80	77	97	72
	KOKKU	738	68	863	66	715	69	886	66

Lisa 4. Teadmispõhiste küsimuste tulemused kooligrupi ning soo järgi. Σ -vastuste summa, Mean-keskmine vastuste hulgas.

	Küsimus	Kõik vastanud		Linna koolide õpilased		Väikelinna ja alevike koolide õpilased		Poisid		Tüdrukud	
		Σ	keskmine	Σ	keskmine	Σ	keskmine	Σ	keskmine	Σ	keskmine
I osa - põhjenduste toomine	1. küsimus - eelis 1	132	0,55	56	0,52	76	0,58	57	0,55	75	0,56
	1. küsimus - eelis 2	84	0,35	36	0,33	48	0,37	35	0,33	49	0,37
	2. küsimus - puudus 1	72	0,30	26	0,24	46	0,35	29	0,28	43	0,32
	2. küsimus - puudus 2	45	0,19	17	0,16	28	0,22	22	0,21	23	0,17
	4. küsimus	105	0,44	50	0,46	55	0,42	46	0,44	59	0,44
	5. küsimus	124	0,52	57	0,53	67	0,52	56	0,54	68	0,51
	8. küsimus	116	0,49	50	0,46	66	0,51	53	0,51	63	0,47
	9. küsimus	149	0,63	65	0,61	84	0,65	59	0,57	90	0,67
	KOKKU	827	3,47	357	3,31	470	3,62	357	3,43	470	3,51
II osa - märgiste ja kaupade tundmine	10. küsimus	214	0,90	111	1,03	103	0,79	88	0,85	126	0,94
	11. küsimus	1601	6,73	738	6,83	863	6,64	715	6,87	886	6,61
	KOKKU	1815	7,63	849	7,86	966	7,43	803	7,72	1012	7,55
PUNKTID KOKKU		2642	11,10	1206	11,17	1436	11,05	1160	11,15	1482	11,06

Lisa 5. Küsimustiku (lisa 2) 1. ja 2. küsimuse, milles paluti õpilastel nimetada nende arvates põhiline kodumaise toidukauba tarbimise eelis ning puudus, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Vastusevariant		Kõik vastanud (n=238)		Linna koolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
		Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Eelis	Tervislikkus	53	22	18	17	35	27	15	14	38	28
	Värskus	88	37	41	38	47	36	34	33	54	40
	Usaldusväärsus	45	19	23	21	22	17	24	23	21	16
	Toetab Eesti maaelu säilimist	45	19	22	20	23	18	26	25	19	14
	Vastamata	7	3	4	4	3	2	5	5	2	2
	KOKKU	238	100	108	100	130	100	104	100	134	100
Puudus	Importkaubast raskesti eristatav	18	8	10	9	8	6	6	6	12	9
	Ükskõiksus toodete päritolu suhtes	32	13	17	16	15	12	21	20	11	8
	Kallis hind	123	52	45	42	78	60	50	48	73	55
	Väike sortiment	55	23	29	27	26	20	21	20	34	25
	Vastamata	10	4	7	6	3	2	6	6	4	3
	KOKKU	238	100	108	100	130	100	104	100	134	100

Lisa 6. Küsimustiku (lisa 2) 3. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kui sageli nad uurivad toidukaupu ostes nende päritolumaad, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Vastusevariant	Kõik vastanud (n=238)		Linna-koolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Väga sageli	3	1	2	2	1	1	1	1	2	1
Sageli	22	9	13	12	9	7	6	6	16	12
Mõnikord	97	41	41	38	56	43	37	36	60	45
Harva	82	34	36	33	46	35	40	38	42	31
Mitte kunagi	32	13	14	13	18	14	19	18	13	10
Vastamata	2	1	2	2	0	0	1	1	1	1
KOKKU	238	100	108	100	130	100	104	100	134	100

Lisa 7. Küsimustiku (lisa 2) 4. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kuivõrd oluline on nende jaoks toidukaupade tarbimisel eelistada kodumaist toodangut, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Vastusevariant	Kõik vastanud (n=238)		Linna koolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Eelistan alati kodumaist	8	3	3	3	5	4	5	5	3	2
Eelistan valdavalt kodumaist	112	47	52	48	60	46	39	37	73	55
Päritolu pole oluline	111	47	47	43	64	49	57	55	54	40
Eelistan valdavalt importtoodangut	6	3	6	6	0	0	3	3	3	2
Eelistan alati importtoodangut	1	0	0	0	1	1	0	0	1	1
Vastamata	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KOKKU	238	100	108	100	130	100	104	100	134	100

Lisa 8. Õpilaste (n=238) toidukaupade päritolumaa uurimise, kodumaiste toidukaupade eelistamise olulisuse, toidukaupade päritolumaa eristamise lihtsuse, toidumärgiste märkamise, kohaliku toidu teemade informatsioonist huvitatuse ning toidumärgiste teadmise vaheliste seoste võrdlus mitteparameetrilise Spearmani korrelatsioonanalüüsiga.

Küsimus		Päritolumaa uurimine	Kodumaise eelistamise olulisus	Päritolumaa eristamise lihtsus	Toidumärgiste märkamine	Informatsioonist huvitatus	Toidumärgiste teadmine
Päritolumaa uurimine	ρ	1,000	0,438**	0,124*	0,312**	0,395**	0,205**
	p		0,000	0,057	0,000	0,000	0,001
Kodumaise eelistamise olulisus	ρ	0,438**	1,000	0,122*	0,214**	0,434**	0,083
	p	0,000		0,060	0,001	0,000	0,200
Päritolumaa eristamise lihtsus	ρ	0,124*	0,122*	1,000	0,175**	0,196**	0,002
	p	0,057	0,060		0,007	0,002	0,979
Toidumärgiste märkamine	ρ	0,312**	0,214**	0,175**	1,000	0,323**	0,204**
	p	0,000	0,001	0,007		0,000	0,002
Informatsioonist huvitatus	ρ	0,395**	0,434**	0,196**	0,323**	1,000	0,092
	p	0,000	0,000	0,002	0,000		0,155
Toidumärgiste teadmine	ρ	0,205**	0,083	0,002	0,204**	0,092	1,000
	p	0,001	0,200	0,979	0,002	0,155	

**p<0,01

*p<0,05

Lisa 9. Küsimustiku (lisa 2) 5. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kas nende arvates on kodumaise ja imporditud toidukauba eristamine lihtne või keeruline, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Vastusevariant	Kõik vastanud (n=238)		Linna-koolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Lihtne	54	23	30	28	24	18	22	21	32	24
Mitte alati lihtne	93	39	40	37	53	41	38	37	55	41
Ei tea	61	26	23	21	38	29	28	27	33	25
Pigem keeruline	25	10	13	12	12	9	14	13	11	8
Keeruline	3	1	1	1	2	2	1	1	2	1
Vastamata	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
KOKKU	238	100	108	100	130	100	104	100	134	100

Lisa 10. Küsimustiku (lisa 2) 6. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kui sageli on nad toidukaupu ostes tähele pannud toidumärgiseid, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Vastusevariant	Kõik vastanud (n=238)		Linna koolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Väga sageli	5	2	3	3	2	1	4	4	1	1
Sageli	46	20	27	25	19	15	19	18	27	20
Mõnikord	103	43	44	40	59	45	42	40	61	45
Harva	67	28	28	26	39	30	28	27	39	29
Mitte kunagi	9	4	4	4	5	4	8	8	1	1
Vastamata	8	3	2	2	6	5	3	3	5	4
KOKKU	238	100	108	100	130	100	104	100	134	100

Lisa 11. Küsimustiku (lisa 2) 12. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, milliste kanalite kaudu on nad saanud infot kohaliku toidu teemade kohta, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Vastusevariant	Kõik vastanud (n=238)		Linnakoolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
kool	62	9	22	7	40	10	28	9	34	8
õpik/töövihik	3	0	0	0	3	1	2	1	1	0
raamat	12	2	3	1	9	2	7	2	5	1
perekond/sõbrad	106	15	51	16	55	14	40	13	66	16
meedia	198	28	91	28	107	27	85	27	113	28
internet	156	22	73	23	83	21	72	23	84	21
kampaania	115	16	61	19	54	14	49	16	66	16
muu	5	1	4	1	1	0	3	1	2	0
vastamata	57	8	19	6	38	10	26	8	31	8
KOKKU	714	100	324	100	390	100	312	100	402	100

Lisa 12. Küsimustiku (lisa 2) 13. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, kui võrd huvitatud on nad kohaliku toidu temadega seotud informatsioonist, õpilaste vastuste jaotus kooligrupi ja soo järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Vastusevariant	Kõik vastanud (n=238)		Linnakoolide õpilased (n=108)		Väikelinna ja alevike koolide õpilased (n=130)		Poisid (n=104)		Tüdrukud (n=134)	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Väga huvitatud	22	9	8	8	14	11	6	6	16	12
Pigem huvitatud	91	38	35	32	56	43	39	38	52	39
Ei tea	68	28	36	33	32	25	28	27	40	30
Pigem ei ole huvitatud	40	17	25	23	15	12	19	18	21	16
Ei ole huvitatud	13	5	4	4	9	7	11	11	2	1
Vastamata	4	2	0	0	4	3	1	1	3	2
KOKKU	238	100	108	100	130	100	104	100	134	100

Lisa 13. Küsimustiku (lisa 2) 14. küsimuse, milles paluti õpilastel vastata, millistes õppeainetes oleks nende arvates vajalik kohaliku toidu teemasid käsitleda, õpilaste vastuste summa ja osakaal õppeainete järgi. Σ – vastuste summa, % - osakaal vastuste hulgast.

Nr	Õppeaine/ valdkond	Kõik vastanud (n=238)	
		Σ	%
1	Bioloogia	183	26
2	Keemia	102	14
3	Geograafia	92	13
4	Inimeseõpetus/terviseõpetus	32	4
5	Ühiskonnaõpetus	32	4
6	Kehaline kasvatus	23	3
7	Majandus	18	3
8	Loodusõpetus	14	2
9	Tüdrukute käsitöö tund/ kodundus	11	2
10	Klienditeenindus	11	2
11	Eesti keel	10	1
12	Matemaatika	7	1
13	Keskkonnaõpetus	6	1
14	Füüsika	6	1
15	Meedia	4	1
16	Perekonnaõpetus	4	1
17	Klassijuhatajatund	3	0
18	Muusikaõpetus	3	0
19	Saksa keel	3	0
20	Vene keel	3	0
21	Mõni eraldi tund või kursus	2	0
22	Inglise keel	2	0
23	Ajalugu	2	0
24	Kirjandus	2	0
25	Karjäärinõustamine	2	0
26	Etiketiõpetus	2	0
27	Ettevõtlus	2	0
28	Söögivahetund	1	0
29	Psühholoogia	1	0
30	Vastamata	131	18
KOKKU		714	100

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helen Sinikas,

(sünnikuupäev: 21.05.1983)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Kohaliku toidu eelised ja probleemid ning tarbimisvalikute kriteeriumid kooliõpilastel, mille juhendajad on Urmas Kokkassar ning Regina Soobrad,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **31.05.2013**